

Pravica za pravico.

Ivan Cankar.

I.

el sem z urnimi koraki, da bi se prej otresel mestnega prahu ter pobegnil izpod sive megle pod jasno nebo. Daleč zunaj, že blizu gozda, sem došel Malinovca, ki je stopal počasi, ves sklonjen; spoznal sem ga šele, ko sem okrenil glavo ter mu pogledal v obraz. Nikoli še nisem videl človeka, ki bi se bil v par letih tako popolnoma izpremenil; ni se le postaral, temveč poteze na licih, ob očeh in ustnah so bile vse druge; kakor da je bil preživel čisto novo življenje, ki ni bilo s prejšnjim v nikaki notranji in zunanji zvezi in ki je porodilo ter izrazilo v obrazu čisto nove misli in podobe.

Nekoč je bil Malinovec lep človek. Poznal sem ga izza tistih časov, ko smo veselo popivali in prepevali po dunajskih krčmah. Njegov obraz se je neprestano smejal; nikoli ga nisem videl žalostnega niti zamišljenega; oči so gledale prešerno in so pričale vsemu svetu: „Pa kaj nam kdo more, saj smo mladi!“ Glasovit je bil zaradi svojih ljubezenskih prigod in zmag in resnica je bila, da je bil zaljubljen v ženske sploh, ne le v to ali ono. Risal je izvrstno, pravil je, da je rojen umetnik, da ima „tisti ogenj“ v duši, ter se je mnogokdaj srdil na „to proketo juristarijo“. Nisem ga posebno maral; prevelik površnež in bahač se mi je zdel.

Nenadoma pa je izginil, še preden je doštudiral. Od nikogar se ni poslovil, nihče ni vedel, kam ga je bilo zaneslo. Kmalu smo ga pozabili — hitro so takrat šumela leta in za spomin in zvestobo ni bilo miru . . .

Ko sem naletel nanj v teh poznih dneh, sem se prestrašil; izpreletelo me je, kakor da vidim v ogledalu svoj obraz, v mrkem spoznanju njegovih oči svoje duše spoznanje. Upognjen je bil, rame so mu visele kakor starcu; na obrazu, dolgemu in suhem, ni bilo več sledu brezskrbja in prešernosti; dvoje dolgih brazd ob ustnah je razodevalo zgodnjega starca, ki je pil do dna . . .

Pozdravila sva se, nato pa sva govorila o pustih vsakdanjih stvareh, ki niso zanimale ne mene, ne njega; kakor da bi se misel

umikala misli, oko očesu; zakaj zdelo se nama je obema, da bi morala zapeti pesem o smrti, če bi govorila, kakor je bila beseda v srcu . . . Pred nama, nad nama, vse okoli nájú pa je bila pojoča, dišeča, bleščeča pomlad; le daleč, globoko pod nama, sivo mesto — kakor preteklost.

„Vrniva se!“ je rekel. „Če gledam tako prešerno mladost, mi je skoraj pri duši, da bi jo sovražil; kakor pogledam v stran in se razjezim, če srečam lepo žensko. Zakaj človek je podel: pokaži mi le enega izmed vseh, ki bi ne sovražil, kar mu je na vekomaj nedosežno ali kar je izgubil za zmerom . . . Vrniva se!“

Kmalu sva bila spodaj, v prahu in dimu, med visokimi tvornicami in novimi, neprijaznimi, še po apnu in vlagi dišečimi poslopji.

„Zdaj sva doma!“ se je nasmehnil. „Nikjer več se ne počutim domačega nego v kraju, kjer ni življenja. To grmenje koles, ta črni dim, to beganje, pehanje in hlastanje upognjenih ljudi ni življenje, je le smrti same porogljiv nasmeh, hudoben pozdrav . . . Če se ti zdi, stopi z menoj; pila bova čaj!“

Stanoval je v eni izmed tistih sivih predmestnih hiš, ki so druga drugi enake; brez samosvojega obličja so, brez svoje besede; brez zgodovine — kakor ljudje, ki stanujejo v njih: sužnji brez samosvojega življenja, ne ljudje, temveč ljudstvo.

Stopila sva v izbo, ki je bila spodobno opravljena; meni pa se je zazdelo, da diši po mrtvecih; ne mogel bi se veselo smejati, ne mogel bi peti v nji.

„Kaj se razgleduješ?“ je rekel Malinovec. „Prav res je, kar misliš! Mesec dni je, ko je ležal mrtvec v tej izbi; tam je stal oder, pred oknom. Mlad človek je bil, ki ni hotel umreti; tri dni in tri noči je ležal v omotici in je stokal, preden se je vdal . . . Saj zato sem jo najel, to izbo; in še dobiček sem napravil, ker je zelo poceni, dokler se ta duh ne razbeži. Tukaj so misli mirne in si ne žele na pota, ki so na veke zagrajena!“

Govoril je in je kuhal čaj. Nato je točil: dve tretjini čaja, tretjino žganja. Mračilo se je v izbi.

„Pij! Ali še veš, kako je bil takrat slaven moj čaj? Popili ste ga pač sto veder! — Luči nama ni potreba; ob teh zgodbah, ki si jih midva pripovedujeva, je bolje, če obraz ne vidi obraza!“

Pil je počasi, pomislil je dolgo, nato je izpregovoril s tišjim glasom.

„Glej, ustvaril sem si teorijo — to se pravi, sama se je mirno in brez sile porodila iz trpljenja. Popolna je, da malo takih, brez

vrzeli; tako jasno leži na dlani, da še dokazovanja ni treba; in tako trdno stoji, da je nobeno modrovanje ne izpodnese . . . Saj nova pač ni in prikazala se je že mnogim v mnogoterih oblikah; ampak veseli me, da se je meni tako čista razodela. Na moje telo in v moje srce je zapisala svojo matematično formulo . . . Odcedil sem sosedu kapljo krvi; zato zahteva trdna in neusmiljena teorija, da mi jih drugi sosed odcedi dvoje; in tistemu drugemu sosedu jih troje odcedi tretji sosed . . . in tako dalje, zmerom matematično. Toda — kaj praviš, čigavo trpljenje je največje? Ali prvega, ali drugega, tretjega soseda in tako dalje? Prvega; zato namreč, ker je pač prvi in ker je zategadelj trpel trpljenje vseh drugih . . . Spočetka se mi je zdel ta nauk zavozlan in hkrati suhoparen. Bal sem se, da sem odel ves svet z eno samo suktnjo, s svojo namreč. Nato sem se napravil, da bi si ogledal nehanje in trpljenje svojih bližnjikov; videl sem, da je moj nauk na vekomaj ustanovljen in potrjen . . . Čemu si prebledel, tovariš? . . . O, ustanovljeno je od vekomaj na vekomaj: dvoje rdečih kapelj za eno, troje za dve! . . . Noč je pogledala v izbo, lepo jo pozdravi! Zdaj ne vidim več tvojega obraza in ti ne vidiš mojega; čašo otiplješ z roko in jaz točim v temi . . . Zdaj lahko govoriva; misel gre sama k misli in sramu ni več . . .“

Nato mi je povedal svojo zgodbo. Tiho je govoril in mirno, kakor da bi bral povest, ki mu je že zdavnaj znana in se mu zdi že dolgočasna. Tako temno je bilo v izbi, da niti njegovih oči nisem razločil in da nisem vedel, če so bile motne ob spominu.

II.

Tisto poletje, ko sem šel in me niste več videli, sem se zaljubil. Na tak način se je to zgodilo, da sem bil srečen do nebes in da sem zardeval od sramu.

Romal sem nekoč brez misli in brez skrbi; žito je pošumevalo v toplem vetru, nebo je bilo jasno in milo, da bi videl skozenj sam paradiž in angele v njem. Tam pred menoj, kakor mak iz žita, se je zasvetila rdeča ruta. Od daleč sem videl rdeča lica, svetle rjave oči sem videl, smehljajoče, po sladki vdanosti koprneče . . . To se je zgodilo ob tisti uri, pod tistim nebom in v tistem kraju, ko je bilo moje srce željno vsega lepega in ko je struna le čakala, da bi zapela.

Ko mi je prišla naproti, sem ji zagrabil pot.

„Kam, dekle, in kako ti je ime?“

Ker sem se smejal, se je smejala še ona.

„Ne daleč!“

„Če ne daleč, pa pojdem s teboj; moja pot drži tja, kjer je najlepše!“

In sem se vrnil ž njo.

Lepo dekle je bilo; Bog se me usmili — še danes ta dan bi jo trepetaje poljubil . . . Sit sem bil mestne lepote, tistih parfumiranih lilij, tistih finih, kako bi rekel, izšolanih lic, tistih zrelih oči; tam je bilo edinole treba, da je bil človek pameten in izkušen; vest, srce, iskrenost — kaj vse tisto! Če nama je bilo dovolj, sva se razšla kakor dvoje znancev, ki se jima je pričelo zehati — adijo in amen! . . . A glej zdaj, glej lepoto, ki jo je Bog sam ustvaril in ki so jo čuvali vsi angeli njegovi! Ne samo tiste rdeče, rahlo odprte, zmerom smehljajoče ustnice, ne samo tista lica, polna, vabeča, dišeča, kakor od jutranje rose umita, ne samo tiste oči, ki nikoli niso videle greha, vesele, rjave, nedolžne — kaj bi govoril! Vsa, kakor je bila, je vzrasla blagoslovljena iz te blagoslovljene gorenjske pokrajine. V tistem trenutku, ko se je zasmejala in ko je izpregovorila, sem vedel, kaj je ljubezen. Jaz, ki sem ljubil stotero lepih žensk. Njen pogled, njen smeh, njena beseda — vse samo božje razodetje! Ni lepše govorice na svetu od gorenjščine! Zakon bi moral prepovedati, da bi jo govoril kdo drugi nego gorenjska dekleta! Pesem naravnost iz srca, pomladanska, rosnozvočna — kdo bi se predrznil, da bi lagal v gorenjščini? . . . Tako sem namreč takrat mislil, ob tisti uri, ki sta se bila zmenila zanjo Bog in satan.

Nič mi ni bilo mar, če je misel v njeni besedi in če je tista misel pametna ali ne; tudi mi ni bilo mar njenih rjavih, krepkih rok, njene rdeče rute, njenega pisanega krila — vse je moralo biti tako; tako je bilo najboljše in bi ne smelo biti drugače . . .

Prijel sem jo za roko in nič se ni branila.

„Zdaj mi vse povej, kako ti je ime, čigava si in odkod, vse kako in kaj!“

Pogledala mi je čisto naravnost v oči in se je smejala.

„Zakaj vprašujete, gospod? Ime mi je Minca — glejte, tam doli sem doma, tam je naša hiša!“

Strmo pod nama se je svetila vas; visela je ob rebri in se je vsa bela in zadovoljna smehljala v dolino, na zoreče polje.

„Tam je naša hiša — izza jablan gleda!“

V tistem trenutku je obživel in visoko vzplalo v meni tiho koprnenje iz mladosti. Nikoli ni umrlo; slišal sem, kako je zašepetalo, kadar sem bil sam. To je bilo koprnenje po grudi. Eno samo leho da bi imel, en sam vrt, troje korakov počez, troje nado dolgo!... In svetle sanje: da bi imel prostrano polje, zelene loke, pod solncem šumeče travnike in nad vso to živo krasoto belo hišo z zelenimi okni in visoko streho, hlev za hišo in v hlevu petero marogastih, belorjavih goved in kuštravega psa na dvorišču; in malo više tam skedenj in visoko gori ob rebri dolg kozolc... in zvečer bi, trudni in veseli, sedeli za tisto široko mizo pod jaslicami; mati bi kuhala večerjo, mi bi reševali svoje modre uganke... tiho, sanje, tiho! Kam ste šle, prešerne?... Tako se je vzbudilo v meni, ko sem ugledal njen beli dom.

„Tja bi šel s teboj, Minca, pa bi za zmerom tam ostal!“

Bolj je verovala mojemu hrepenenju nego jaz sam; meni je bil cilj na nebu, nji pod nogami.

„Zakaj bi ne ostali tam?“ se je zasmejala. „Ampak vi ste gospod iz mesta, vsega dobrega vajeni, na obleki se vam pozna in na rokah; tam je vse lepše, vse drugače je tam!“

Ob teh besedah me je bilo sram gosposke obleke in belih rok.

„Če se ti zdi, Minca, da je lepše tam in da bi rajša bila tam, pa pojdi z menoj! Kar takoj se vrni in pojdi z menoj!“

„Kako bi, ko še ne vem, kdo da ste, in ko vi še ne veste, kdo da sem, in ko sva se komaj še videla?“

„Pa kaj, da veš, kdo sem jaz, pa kaj, da vem, kdo si ti! Kaj ni zadosti, da se imava rada? Jaz vem, da si lepa, in vem, da sem neumen in da te imam rajši od samih svetih nebes — in drugega ne maram vedeti nič in vse drugo ni nič!“

In pomisli — verjela je do zadnjega vsem mojim besedam; in pomisli še bolj — sam sem verjel vsem svojim besedam!

Gledala mi je naravnost v obraz, dolgo in tiho; temno so gorela njena lica, njene oči so bile rosne.

„Če tako mislite!“

Z obema rokama sem jo objel in poljubljal sem jo na lica in na ustnice.

Nazadnje pa me je pogledala in se je nasmehnila in je rekla:

„Rada vas imam, kakor ste!“

Držala sva se za roko in sva šla počasi nizdol po strmi rebri; do tiste visoke, krivenčaste tepke sva šla, ki se je tako natanko spominjam, kakor da je začetno znamenje vseh mojih in tujih bridkosti.

Tam sva sedela v senci, gledala sva v dolino in sva se pogovarjala, kakor da sva sama na svetu. Edinole najina ljubezen je živela — vse drugo je utonilo Bog vedi kam in Bog vedi kdaj.

„Kaj vam ne bo dolgčas, če se preselite k nam? Pusto je pri nas — te hiše pogledajte, kakor da bi spale! In neumni smo; prav nič ne vemo, prav nič ne znamo, komaj govoriti! Vi govorite vse drugače, toliko da vas razumem!“

„Saj to je nesreča, ljuba duša, otrok moj! Da sem se tako daleč izgubil, da sem tako strašno izgrešil pot, to je nesreča! O, da bi govoril kakor ti, o, da bi mislil kakor ti! Ampak verjemi: čez teden dni bom govoril in mislil kakor ti! Pa kaj si rekla, da spe te hiše? Nič ne spe! Le glej, kako te bele pozdravljajo, kako ti s prijaznimi okni mežikajo! In tudi mene pozdravljajo, se mi zdi! Kaj ni tvoje tisto okno, tisto tam, ki je vse rdeče od nageljnov?“

Zardela je od radosti.

„Moje je! Prav tisto je moje! Takoj si ga spoznal — zdaj vem, da me imaš rad! In tudi moji nageljni so te spoznali — takoj so te pozdravili! Vi moji nageljni, pozdravljeni!“

„Kdaj pojdeš z menoj? Takoj pojdi!“

„Kako bi takoj? In zakaj bi ti ne z menoj, da bi se razgledal po naši domačiji?“

„O Minca, tvoj ženin sem, ne tvojega očeta zet!“

„O dragi, tvoja nevesta sem, ne tvoje matere snaha!“

Pa sva molčala.

„Kaj bi?“

Ona je pomislila, pritisnila je dlani na čelo, vzbočila je ustnice; in nikoli, če bi živel do konca vseh dni, ne bom več videl takih ustnic.

Tako počasi so njene roke omahnile, tako počasi je okrenila glavo in izpregovorila je tako tiho, da me je izpreletelo do srca.

„Povej mi najprej, preden ti sama povem: ali me imaš zares rad?“

Takrat se je nisem dotaknil z roko in komaj da sem ji pogledal v oči.

„Rad te imam in nikogar na svetu!“

„Še to mi reci, če me imaš tako rad kakor svojo sestro!“

„Kakor svojo sestro!“

Tako mirno in globoko so sijale name njene oči, kakor da so me izpovedovale.

„Zatorej me ne boš žalil, kakor bi ne žalil svoje sestre!“

Kaj je bilo? Greh je bil, ki je spal od nekdej v meni ter čakal vstajenja . . . Kar je pač bilo: v tistem trenutku, ob njenih besedah, sem umaknil pogled in izpreletelo me je kakor strah . . .

Že nama je svetila večerna zarja. Tiha in daljna se je razlila nad gorami, lepa kakor sanje; tja sva strmela in čudesna sladkost je polnila srce; nič več ni bilo v njem strahu, ne dvoma, sama ljubezen je še bila in samo trdno zaupanje. Visoko in mirno plameneča večerna luč je odsevala milo na njenih licih, iz njenih oči je sijala kakor iz jezera, na njenih ustnicah se je smehljala.

Pokazala je z roko v dolino.

„Tam doli bova gospodarila nekoč!“

„Ali je tudi vrt zraven?“

„O, prostran vrt! Glej, vse od hleva pa doli v dolino — sam vrt; takega nisi še videl; to ni gosposki vrt, ki leži tako pusto na ravnem; glej, ta se vzpenja po rebri, po razglajeni, in če tečeš nizdol med jablanami, se moraš loviti za veje, da se ne prekobališ!“

„Kje so vaše njive?“

„Tam so, tam čisto spodaj, vse do potoka, do tistih vrb! Glej — še zdaj so v solncu, kakor da bi vedele, da govoriva o njih! Zdi se mi — dokler bova gledala nanje, ne bodo ugasnile.“

Še zdaj vidim njeno rjavo, zagorelo roko, ki je kazala v dolino, in njen obraz in večerno zarjo na njem.

Bog vedi, morda sem v spominu obžaril tisto uro s svetlejšo lučjo, nego nama je sijala takrat. Ali to bi bilo edinole znamenje, da sem se šele pozneje zavedel vseh sladkosti, ki sem jih nezavedno užival. Toliko je resnično: če je na svetu tista sreča, o kateri sanjajo poetje, sreča brez misli, brez tehtanja in bistrenja, ko človek ne čuti več tal pod nogami in se zlije vse v en sam trenotek: preteklost, sedanost in prihodnost — če je taka sreča na svetu, sem bil takrat srečen . . .

Gledal sem za njo, ko je hitela v dolino; za vrtom se je okrenila in me je pozdravljala z roko. Jaz pa sem šel po svoji poti in sem vriskal in prepeval.

III.

Pesem je bila, več ne; kratka, milozvočna lirična pesem. Z veseljem in sladkostjo jo posluša človek, posluša, zahvali se v srcu in pozabi; le včasih še oglasi spomin — tiho, prazniško zvonjenje iz daljave. Zapel sem to pesem mlademu pesniku in takoj je na-

pisal genljivo romanco; hudo se je zmotil — drugačne verze dela življenje! In kakšne rime kuje! Ne briga se nič za pravila — samo si deli svoboščine, igra se z ljudmi, kakor' se še noben poet ni igral z besedami.

Nekoč, nedelja je bila in že blizu pod jesen, sem se vračal o mraku domov. Zelo dobre volje sem bil — sam ne vem zakaj — ampak spominjam se natanko, da sem žvižgal po stopnicah. V prijetni družbi sem bil, močno vjno smo pili in razgovarjali smo se o ženskah in o umetnosti. Nekdo je trdil z vso resnobo, da je v teh dveh besedah — namreč ženska in umetnost — obsežena vsa nevarnost za slovensko mladino in torej tudi za prihodnost slovenskega naroda. Kar se tiče umetnosti (tako je klobasal), nam je že od nekdanj pobrala najboljše moči, pobrala jih ter jih uničila; kdor se med nami ukvarja z umetnostjo, igra klavrno vlogo človeka, ki je šel na severni tečaj z ledom tržit: na svojem zafrečkanem bogastvu bo zmrznil in nikogar ne bo, ki bi mu bilje prepeval... In o ženskah (tako je še nadalje klobasal) je bolje, da molčimo. Poznam jih dolgo vrsto, ki so v predpasnik zavili svojo prihodnost; razumljivo je, da niso bili najslabši ljudje; ampak krivična usoda jih je bila obdarila s čisto dušo in mehkim srcem... Tako se je pletla govorica, meni pa je ves tisti večer prepevalo v srcu in na posled sem vstal, zato da bi bil sam. Kajti dan poprej sem doživel nekaj tako prečudno lepega... ampak o tem bom kasneje govoril!

Ko stopim v izbo, je na mizi luč, a za mizo sedi Minca v nedeljski obleki. Plane — nato stopi tiha in prestrašena, kakor da sem jo udaril. V prvem hipu je nisem spoznal, zato je bil pač tuj in neprijazen moj pogled; in tudi moj pozdrav je bil tuj in neprijazen.

„Odkod ti?“

Takrat je temno in vroče zardela in oči so se ji zasolzile. Pogledala me je smehljaje in je stopila korak proti durim. Prijel sem jo za roko.

„Ali kam zdaj? Kam? Sedi, Minca, nič ne zameri... ampak čemu nisi pisala? Tako sem bil presenečen, da sem te komaj pozdravil... Sedi!“

Sedla je na zofo. Vznemirjen, skoraj prestrašen sem bil tako hudo, da sem sam čutil, kako so se mi kolena tresla.

„Nič veselo me nisi pozdravil, še pogledal me nisi veselo! Ali veš, kaj sem mislila? Da boš planil in da me boš objel okoli vratu, z obema rokama, kakor si takrat storil... Pa še zdaj stojiš tam, kakor da me ne poznaš!“

Zares sem stal pred njo, kakor da je ne poznam, in zares sem se ves tresel od čudne vzburljenosti . . . zdaj vem, čemu sem se tresel.

Zakaj takrat ni bilo poletje, tam ni bilo jasnega neba, ne dišečega polja, ne bele vasi ob rebri, ne okna, z nageljni zastritega. Rdeči mak se veselo smeje sredi polja, v solncu; kaj bi rdeči mak v vazi, na polici, v mraku? . . . Zdaj ni imela tiste rdeče rute, ki me je nekoč pozdravila iznad zorečega polja; pa da jo je imela, bi se mi zdela najbrž neokusna in siromašna, kakor se mi je zdela smešna ta prazniška svilena bluza, skrpana od nerodne vaške šivilje . . . Bog vedi, vse kakor jaz je morda čutila tudi ona sama; zmerom bolj plah je bil njen obraz, ozirala se je po izbi z nemirnimi, solznimi očmi.

„Kako gledaš, Minca? Kakor da te je strah!“

„Res, strah me je! Tudi tvoja izba me ni prijazno pozdravila — strmi name, kakor da me sovraži! Nisem ti prišla na veselje, nič več me nimaš rad . . . Roko mi daj, pa zbogom!“

Ponudila mi je roko, glas pa ji je trepetal, težko in počasi je govorila. Tik pred menoj je stala, čutil sem na licih njeno vročo sapo, videl sem, kako so se narahlo, kakor na jok zakrivile njene temnordeče ustnice — in takrat se je zgodilo. Objel sem jo z ebema rokama okoli vratu, poljubljal sem jo na ustnice, na lica, na oči, na vrat — ah, bodi vse, kakor je bilo in kakor je: tudi nocoj, ob tej uri bi je ne poljubljal nič manj goreče . . .

Pa vendar sem v vsej tisti omotici natanko vedel, da sem telebnil na tla, enkrat za vselej, radovoljno, celo z globoko slastjo; ali, kakor je rekel v krčmi tisti modrijan, — da sem v predpasnik zavil svojo prihodnost. In kakor ve pijanec: Še tale kozarec da izpraznim, le tehle sto kapelj da še popijem, pa bom v sramoto Bogu in ljudem, zgrudil se bom pred vsemi, da se nikoli več ne bom vzdignil, omazal se bom, da se nikoli več ne bom opral! — In vendar nastavi in vendar izpije! . . . Pa kaj? Vino je bilo sladko! Tako sem tudi jaz nastavil in sem izpraznil. In ni mi žal; če prav natihem in brez hinavščine izprašam svoje srce — ni mi žal!

Pripovedovala mi je, da je že mesec dni v mestu in da me je dolgo iskala, preden so ji povedali zame in za moj dom. Nadalje, da služi za deklo pri rodbini, ki ima kopico otrok, in da so otroci prijetni, gospa pa da je hudo nevšečna. In da se ji toži po domu in po nageljnih in da se ji bo doma spet tožilo po mestu, kjer je vse tako prečudno brhko in veselo. Ko je govorila, so se ji oči

bleščale in lica so ji rdela. In ko je pogledala name ter se nato ozrla po izbi, se je zasmejala.

„Glej, zdaj, ko se imava spet rada, me' je tudi tvoja izba prijazno pozdravila; nič več ne gleda name s tistimi hudimi očmi! O, kako sem se te prestrašila, ko si prišel in mi še roke nisi dal! Pozabil je! — me je streslo; in da me ni bilo sram, bi bila zajokala naglas. Pa zdaj je vse, vse, vse dobro! Pusto mi bo, ko pojdem od tebe; ampak v nedeljo pridem spet, vsako nedeljo pridem! . . .“

Dolgo sva se poslavljalata tisti večer. Nekaj težkega, črnega je ležalo v mojem srcu — kakor strah pred samoto. V tistem trenutku ne bi bil upihnil luči — tudi teme sem se bal. Nenadoma sem bil ves malodušen in tudi ona ni več govorila; ugledal sem solze v njenih očeh in si je nisem upal vprašati, odkod bridkost. Tako se iz noči, iz daljave oglasi prihodnost in srce vztrepeče v grozi . . .

Ko sva stopila na cesto, je bila pozna noč; droben dež nama je škropil v obraz; gazila sva blato in sva se držala za roko; obadva sva molčala.

Spremil sem jo do njenega doma; stala sva v veži, ki je bila tako temna, da si nisva videla v oči; pritisknila sva lice k licu — na njenem sem začutil gorke solze.

„V nedeljo!“ — „V nedeljo!“

Obadva sva govorila tako tiho, kakor da leži mrtvec poleg naju . . .

Bog ji dodeli tolažbe, če je prečula tako noč, kakor sem jo jaz prečul!

(Dalje prihodnjič.)

Življenje.

Kot mračen, hladen, trd ukaz
leži mi v duši tvoj obraz,
življenje.

Ze vidim pot, že čutim ost
naperjeno mi, o bridkost
bodoča!

Jaz vidim pot —: nešteto zmot
preti povsod, gradi mi pot
trpljenje.

Vse vem in vidim pred seboj —
mladost, mladost pa stopa v boj —
pojoča . . .

Rusmir.

Pravica za pravico.

Ivan Cankar.

IV.

ežka omotica je bilo tisto življenje. Nikamor nisem več zahajal od jutra do noči, od noči do jutra. Vzdignil sem se toliko, da sem si natočil vina in zapalil cigareto. Tudi mislil nisem ničesar — kaj in kam bi mislil? Edino, kar sem jasno občutil, je bil strah; čisto navaden otroški strah, ki ne izvira od nikoder in ne ve nikamor.

Po ves dan sem imel okno zadelano in zagrnjeno. Prej sem bil vesel tistega razgleda na vrtove, na cerkvene stolpe, na rdeče strehe. Posebno, kadar je sijalo solnce in se je tiho zibalo v vetru zeleno drevje na vrtovih, sem preslonel po dolge ure ob oknu, v srcu miren in zadovoljen, brez misli, brez sanj. Zdaj me je bilo strah celo tistega razgleda; predaljen je bil in prerazsežen — kakor solnčna pesem o svobodi.

Čakal sem — to je bilo vse moje sporočilo. Čakal nestrpneje, z večjo muko in večjim hrepenenjem v srcu, nego sem čakal, ko sem ljubil prvo žensko. Takrat sem še vijolice trgjal in zvezde prešteval in v vzdihih je bilo več mehke sladkosti nego resničnega trpljenja. Kje so vijolice, kje zvezde — še vzdihov ni! Neizmerno počasi, mrko in težko, kakor črna voda so se plazili pusti dnevi. Zjutraj sem dolgo ležal v poluspanju, zato da bi laže pričakal pol dneva; a kadar sem mislil na ure in sem jih štel, so stale, gledale so name s topim očesom in se niso genile. Ure ne marajo, da jih človek gleda, kadar se plazijo mimo s tihim korakom; okrenejo se in stoje; odvrni pogled od njih, pa pohité, kakor oblaki pred vetrom . . . Najtežje in najtrudnejše pa so bile večerne ure; mnogokdaj sem prižgal svetiljko, zakaj tudi čas je budnejši v svetlobi, in sem poskušal siloma vzdramiti dušo, zaokreniti misli na veselejšo pot; ali kakor da bi kamenu ukazoval, da naj se vzdigne, da naj leti! Brati sem poskušal, pa še preden sem knjigo odprl, se mi je zagnusila — gnusilo se mi je vse, kar je pričalo o življenju, o ve-

selju, o svobodi . . . Kadar sem pogledal na uro, sem se prestrašil; navijal sem jo pač vsakih pet minut, ker sem bil uverjen, da zaostaja; da bi se natanko prepričal, sem hodil po izbi z enakomernimi koraki in sem jih štel; ko sem naštel do tristo, sem sodil, da je minilo pet minut; pogledal sem — in glej, minilo jih je sedem; ko jih nisem gledal, so kazalci hiteli, meni na kljub in srd! . . . To življenje, ali kar je pač bilo, se je vleklo od ponedeljka do sobote. Šele ob sobotah pod večer sem se dramil iz omotice; čutil sem razločno, kako se je kri hitreje pretakala, kako mi je bilo topleje v obraz. Tako je otroku na večer pred praznikom. Dolgo v noč je gorela svetiljka v moji izbi, do polnoči in dalj sem romal od stene do stene; in ko sem truden legel, sem spal v omotici daleč v dan . . .

V nedeljo je prišla že zgodaj po kosilu in je ostala pri meni do noči. Tako je bilo vsako nedeljo, do zime. Nekoč, ko je bil lep in jasen predzimski dan, je pogledala skozi okno in je videla tam daleč za vrtovi solnčno cesto in prazniške ljudi; od nekod se je glasila vesela pesem.

„Katera nedelja je zdaj že, da sem pri tebi? Kadar grem, srečavam ljudi — in nihče ni sam. Lepo so oblečeni, pod pazduho se drže, smejo se in so veseli. Ti pa še nikoli nisi rekel, da pojdiva!“

Zares, niti na misel mi še ni bilo prišlo nikoli. Ko je izpregovorila, me je izpreletelo hkratu kakor sram in ljubosumnost. Najbolj navadna, ostudna in nizkotna ljubosumnost, tista, ki je brez povoda in brez misli porojena iz nečistega srca samega. Dobro sem vedel, da bi ji ne na cesti, ne v krčmi ne mogel pogledati s prijaznim očesom v obraz, zato ne, ker je bila lepa in ker bi jo gledali tudi drugi. Tako nizkoten sem bil. In nenadoma mi je stopila v to vročo glavo jasna podoba, kako se izprehajava pod kostanji, med pisano, šumečo, veselo množico. Vsa rdeča, goreča je ona v lica, drži se me pod pazduho, smeje se, blebeče. Jaz je ne poslušam, komaj da jo še vidim. Pa pride mimo lep mlad fant v pisani vojaški suknji, nasmehne se, pomežikne, zasučé si črne brčice in gre dalje. Ona se zasmeje, pogleda mi v obraz vsa radostna in žareča: „O, glej, kako je brhak! . . .“

Samo hipna podoba je bila, pa sem čutil, kako mi je vsa kri planila v lica.

„Če bi se rada izprehajala ali če bi rada v krčmo — pojdi! Nič ti ne branim! Jaz pa . . . jaz ne maram takih reči!“

Strmela je name vsa osupla.

„Če sem te žalila, ne zameri!“

Mene pa je bilo sram, in ker me je bilo sram pred njo, sem jo v tistem trenutku sovražil. Iskal sem, kako bi jo ranil . . . in take stvari najde človek čuda kmalu.

„Ne, le pojdi, če ti je dolgčas! Tam, glej, v tisti krčmi plešejo nocoj — pojdi! Vojakov bo tam sila in tvojih vrstnic! In kadar se naplešete in vam bo vroče pri srcu — zavetij in zatišij je dovolj! Res, pojdi, prepust sem zate in premalo glasan, tudi ne plešem rad in smejem se malokdaj . . .“

Videl sem, da se je tresla od bridkosti in da me je prosila usmiljenja z očmi in s srcem — pa sem bil zadovoljen, kakor da sem bil dosegel imenitno zmago . . . Od tistega večera me nikoli več ni prosila, da bi jo spremljal ob belem dnevu po svetlih mestnih ulicah; tudi skozi okno ni več pogledala — bala se je pač, da je ne bi zalotil ob skritem koprnjenju . . .

Ali saj ni res, da je bila tista nizkotna ljubosumnost brez povoda, porojena iz nečistega srca samega! Komaj se je porodila ljubezen, se je ljubosumnost porodila ž njo — ni moglo biti drugače . . . Tako je bilo: srečalo se je v solncu dvoje ljudi, ki jima je bilo edinole namenjeno, da se srečata, da se kvečjemu še pozdravita in da gresta tiho dalje po svojih potih. Onadva pa sta se prijela za roko in sta se poljubila in sta sedla v travo . . . ali v srcih je bila zapisana sodba: srečala se bosta ter pojdeta dalje po svojih potih. Krepko sta se držala za roko, ali mislila sta natihem: kdo bo tisti, ki te bo srečal, kadar pojdeva po svojih potih? . . . V mojem srcu je bila nečista zloba; Bog vedi, kaj je bilo v njenem; zdi se mi, da je bila tiha in globoka žalost, ki je sama ni razumela, zato ker je bila nedolžen otrok.

Ne samo tisti večer — vselej sem jo mučil, kadar sem jo najbolj ljubil; s pogledom sem jo mučil, z besedo in s smehom. Nikoli pa je nisem ranil nezavedno; premislil sem besedo, kretnjo sem preudaril, — in vesel sem bil, ko je obstrmela ter se sklonila pod nenadnim udarcem. Če sem nezavedno izpregovoril, če je roka storila nezavedno kretnjo, če je oko pozdravilo, da samo ni vedelo — se je ona nasmehnila, kakor da je šinil preko njenih ustnic žarek iz samih nebes. Tedaj sem vedel, da me ljubi — in spoznal, da jo ljubim . . .

Po noči sem jo spremljeval proti domu; hodila sva zmerom po samotnih, slabo razsvetljenih ulicah; držala sva se tesno objeta in poljubljal sem jo ob vsakem drugem koraku — a v vsakem poljubu je bila ponižna, vdana, vsa solzna prošnja za oproščenje.

Komaj da sva stopila na cesto, komaj da sem vedel, kako blizu je slovo in samota, me je zbolela vsaka nemila beseda, ki sem jo izpregovoril, in vsaka nemila misel, ki jo je brala v mojih očeh. „Ne zameri, ne bodi huda . . . zakaj vse, kar sem rekel, vse, kakor sem te žalil, vse je bila ljubezen; lepo je prišlo iz srca, na jeziku pa se je pretvorilo!“ — In v teh prošnjih poljubih ni bilo laži. Takrat, ko sem jo z vročimi poljubi in solznimi očmi prosil oproščenja, sem jo pač najbolj resnično ljubil; in takrat, mislim, je bilo res nekaj čistejšega v mojem srcu.

Kadar sva se poslovila, v tretjič že morda, ali v devetič, in je stala ona v veži, jaz na cesti, sem še pritisnil ustna na vrata.

„Lahko noč, Minica!“

Ni me mogla slišati; šepetal sem in les je bil debel in močan. Pa sem vedel, da je stala pred vrati in da mi je prav tako šepetaje odgovorila.

„Lahko noč, Ivan!“

Zdelo se mi je celo, da čutim skozi les njeno toplo sapo.

Nato sem poslušal, kako je šla s hitrimi koraki po stopnicah, tudi sem slišal, kako je visoko v drugem nadstropju odklepala in zaklepala duri; zdelo se mi je, da slišim, kako odpenja gumbe na bluzi, da slišim rahlo šumenje postelje in nato mirno, tiho dihanje . . .

A tedaj — tedaj sem pritisnil pesti ob sence in sem zastokal.

„Kam? Kam? Do prsi v zemljo zakopan, do vratu! Nikamor več!“

Nato sem bežal, prav po pravici bežal, kakor pred sodnikom in pred kaznijo. Zaklenil sem se v izbo, skrtil sem se pod odejo, tiščal sem obraz v pesti.

„Vse končano!“

Kaj da je bilo končano? Bog vedi! Tako mi je bilo, kakor da sem bil nenadoma in ponevedoma treščil iz luči v temo, iz omotice v treznost, iz sanj v resničnost . . .

In ob tistih urah nisem prav nič pomislil nanjo; moja bridkost je bila in usoda, pa je še videl nisem . . . Nisem je videl, ki je morda natanko ob tisti uri tiščala obraz v blazino in pila sama svoje solze.

„Vse končano! . . .“

V.

Morda bi bilo vse to, kakor se je začelo in dovršilo, le težko in mračno poglavje v dolgi zgodbi mojega življenja, če ne bi . . . Ampak to je tista druga zgodba, ki se je bila čudesno pričela na

predvečer mojega ponižanja. Lep večer je bil tisti; vzduh je bil ves opojen, zakaj slajše od pomladanskih cvetov diši jesensko venoče listje . . .

Nekoč sem ljubil lepega dekleta; tudi ona, mislim, da me je ljubila. Ampak vasovanje je bilo kmalu pri kraju; sam ne vem, kako se je zgodilo. Edino, kar še vidim, kadar ne morem spati in se pogovarjam s spomini, so njene objokane oči. Ne vidim jih rad; lepe oči so bile . . . Le tja gredo rade moje misli in tja je šel zmerom rad moj korak, kjer sem jo čakal nekoč ob zgodnjem megljenem jutru. Tako zgodaj je bilo, da ni še zvonilo svetega jutra in da še megle nisem videl, ki mi je močila obraz; v kostanjih je tiho potrkavalo; noč je bila, smehljala se je v poznem spanju, rahlo je že zavzdihnila; v nji sem bil jaz sam, v mojem srcu čista ljubezen. Ko je rumena zarja razmeknila megle nad kostanji, so zaškripale duri, previdno so zahreščali urni koraki na pesku. Prišla je, zavita v dolgo belo ruto, v belem spodnjem krilu; izza rute so gledali kuštravi črni lasje, izza krila gole noge v pisanih sandalah; ves zaspan je bil obraz, oči so bile rosne. Nato sva sedela na leseni klopi, pod kostanjem, tam za zidom . . . Tam je zdaj moja kapelica, tam zdaj moj spomin na lepoto čiste mladosti. Vselej sem romal tja, kadar me je zbolela samota v srcu; in tudi takrat sem romal tja — sam črni angel me je vodil za roko.

Rahlo je šumelo v kostanjih, rahlo šepetanje spominov. „Kaj si to ti? Dolgo si odlašal, kod si se mudil?“ — Na klopi je sedela ženska.

Vsa v črno je bila oblečena, obraz pa je bil tako bel, da se je svetil, kakor od mesečine obžarjen. Stal sem tam, strmel sem nanjo; počasi je okrenila glavo, nasmehnila se je mirno in je gledala z velikimi črnimi očmi naravnost name:

„Kaj ne bi stopili bliže?“

Tudi njen glas je bil ves miren, mehak, smehljajoč.

„Zdi se mi, da me ne poznate več?“

Zdaj je bila ženska; ko sem jo poznal, je bila otrok. Droban, bled otrok z velikimi, zamišljenimi očmi. Kadar sva se po mračnem parku, pod rahlo šumečimi kostanji izprehajala z njeno sestro, s tistim lepim dekletom, ki sem ga takrat ljubil; se je včasih nenadoma prikazala čisto blizu naju, tiha kakor senca, in je spet kakor senca ugasnila v mraku; nama se je zdelo, da naju ne vidi in ne sliši. Nihče se ni takrat veliko zmenil zanjo; premalo je bila vesela, da bi se igrali z njo, preveč je bila samotna in resna, da bi jo ljub-

kovali. Šepala je nekoliko in včasi sem jo videl, ko je z mirnim, globokim očesom gledala na otroke, ki so se vreščaje podili po pesku. Tako je rasla v samoti in mraku — in kakor mrak in samota je še zdaj ležalo na njenem belem, ozkem obrazu.

„Nisem vas spoznal, Olga!“

„Dolgo je že!“

Ponudila mi je v pozdrav svojo tenko, mrzlo roko — s tako mirno, milostno kretnjo, da sem se globoko sklonil, zato da bi poljubil milostni kraljici te ozke, tenke prste; ni umeknila roke, ko sem se je dotaknil z ustnicami, kakor da je vajena vdanosti . . .

„Dolgo je že, gospod Malinovec, dolgo od tistih časov, ko ste se izprehajali pod temi kostanji! Spominjam se še dobro . . . jako ste se postarali!“

Prestrašil sem se tako zelo, kakor da me je kdo razgaljenega videl, ob grehu zalotil. Z nespametno frazo sem hotel prikriti svoj strah.

„Res je, človek se izpreminja z leti, ampak vsak človek drugače; jaz sem se postaral, vi pa . . .“

Toliko zaničevalne samozavesti je bilo v njenem nasmehu in njenem pogledu, da sem obmolknil.

„Lepša da sem nego takrat, to ste hoteli povedati . . . kakor da bi rekli: o travnik, kako si ti zelen! Gospod Malinovec: kaj je travniku treba, da ga častite?“

Iztreznile in umirile bi me bile te hladne besede, da niso bile tako hudo resnične. O, da je bila le senca koketnosti v njeni lepoti, takoj bi bil ugledal tisto senco, takoj bi jo bil zgrabil! Ali na tistih belih licih, v tistih široko odprtih, temnih očeh z dolgimi črnimi trepalnicami ni bilo ne koketnosti, ne prešernosti in ne bridkosti — le samota in mrak. Za tem mrakom in za to samoto pa sem videl kakor za temnim zagrinjalom globoko, neutešljivo, večno boleost. Moje srce se je stisnilo, zaprosilo je in zaječalo, vdalo se takrat za zmerom.

Nikoli nisem mislil drugače, nego da je vsa ljubezen le iskanje. Ljubezen je v mojem srcu — kam bi jo prelil, komu bi jo dal? A v mojih najtišjih sanjah je tista ženska, ki je vredna vseh mojih misli in vse moje krvi. Kdo je? Kje je? Ni je! — Ampak na vseh teh obrazih, ki jih vidim in ki jih ljubim, je rahel spomin njene nebeške lepote. Zato jih ljubim — in tudi zato jih ne ljubim na vse večne čase. Kaj sem jaz kriv, če ta ali oni obraz ni izpolnil mojih sanj? Ali ni krivica, če mi slepec očita nezvestobo? Narobe —

zvest sem bil! Tista lepota iz sanj je popolna; jaz sem ljubil njene nepopolne dele, ampak povrsti, kakor se spodobi. Nezvest bi bil, da sem ostal pri enem samem delu ter na vekomaj zadremal ob njem.

Nenadoma sem jo ugledal, tisto lepoto, vsa, kakor je bila od nekdanj v mojih sanjah. Trepetal sem pred njo, strah me je bilo, — a vse tisto ni bila ljubezen. O neznani lepoti, ki živi v hrepenenju, je mogoče sanjati, ljubiti je ni mogoče. Rad imam jasen poleten dan, rad njegovo mogočno, pojočo svetlobo; a v solnce ne morem pogledati. Če pa ni mogoče ljubiti kraljice — njen suženj biti je mogoče . . .

„Spremljajte me po parku, kakor ste Anko nekoč . . . tja pojdiva, kjer je tišji mrak!“

Vstala je.

„Ali veste, kje je zdaj Anka? Omožila se je. Še zadnjič me je vprašala, če ste še živi in kje da ste. Ona vas je imela rada, saj veste. Zdaj se ji ne godi dobro. Njen mož je učitelj v pozabljeni rovtarski vasi, zasluži malo in pijanec je. Tudi bolna je, od samote in bridkosti najbrž; in zdi se mi, da bo kmalu umrla . . . Čemu ste prebledeli?“

„Hladno je v parku . . .“

„Res, hladno je. — Takrat ste mislili, da nisem videla vajinih poljubov, ne slišala vajinih besed. Pa sem videla celo tiste poljube, ki so bili v vajinih mislih, in slišala tiste besede, ki niso bile izgovorjene. Tako sem natanko ugenila tisti dan, ko ste se je naveličali; in smejala sem se, ko ste jo vendarle poljubovali in ko ste ji vendarle govorili sladke besede; to se je natanko poznalo: prej je prišla beseda iz srca, pozneje le še iz namočenega sladkorja . . . Ali vam je mraz?“

„Mraz mi je.“

„Zapnite si suknjo! — In tudi se še dobro spominjam, da ste me ob tistih časih nekoč pogledali s takimi očmi, kakor bi ne bili smeli! Od vrha do tal ste me pogledali v enem samem trenutku, jaz pa sem se smejala v srcu . . .“

Meni je bilo, kakor da mi leži kamen v glavi. Le to sem vedel, da se je zgodilo nekaj strašnega in pravičnega.

„Povejte Anki, da jo pozdravljam!“

„Morda ji sporočim, če ne pozabim . . . ampak čemu bi jo žalila! Tudi ona bi vedela, da je pozdrav iz usmiljenja — in usmiljenje ni drugega nič nego jecljajoče kesanje slabotnih duš, ki še

toliko moči nimajo, da bi se bahale s svojo nizkotnostjo . . . Kako ste me pogledali? Nisem vas žalila!“

„Niste me žalili!“

„Če pridete večkrat v te kraje, stopite k meni, tako ob mraku! Razgovarjala se bova . . . je prijetno, ali se vam ne zdi? Ampak v soboto nikar ne pridite, ob sobotah prihaja nekdo drugi . . . Glejte, zdaj grem po tej stezi, na levo; vi pa pojdite na desno! . . . Lahko noč!“

Dala mi je roko, na rahlo je nagnila glavo in se je okrenila. Jaz sem šel iz parka tako truden, ves omahujoč, kakor da sem si naložil butaro, pretežko zame . . . Sram, bolešt, strah, utrujenost — vse; in v vsem, Bog se usmili, neizmerna sreča, neskončno upanje . . . Hitel sem po ulicah, zaletaval sem se v ljudi, zadeval se z ramo ob zid, smejal se in vzdihoval . . . in čisto jasno sem ob vsem tem vedel, da se ona zaničevalno smehlja, ko gleda name, na sužnja, ki se je bil zvalil na tla pred njenimi nogami in ji briše z ustnicami prah s čevljev . . .

VI.

Od tistega večera nisem šel več v park; zdi se mi celo, da mesec in dalj nisem mislil nanjo z razločno mislijo. Ali vem, da je iz daljave sijalo kakor žareč ogenj in da me je bilo groza tistega ognja. Moje telo samo se je bilo najbrž uprlo, mi je ukazovalo, da sem zaklepal duri, zastiral okna; uprla se je želja po življenju, po svobodi, uprla brez razmišljanja in brez namena — kakor žival beži pred nevarnostjo. Tolik je bil strah pred tistim daljnim ognjem, da sem se zadovoljno zaklenil v ječo, kakor si temnejše in gnusnejše ni moči misliti . . .

Navsezadnje pa mi je samota legla kakor težka noč na telo in dušo. Kadar sem se vzdignil, da bi stopil preko izbe, sem čutil, da sem bolan. Noge so mi omahovale, glava me je bolela in zibalo se mi je pred očmi. Pogledal sem se v ogledalo in tam sem videl, da sem se bil v teh dolgih samotnih tednih postaral za mnogo let. Lica so bila upala in gubasta, oči so bile vse zakrvavele in so gledale zaspano; zrasla mi je bila kuštrava brada in predolgi nepočasani lasje so viseli na čelo. Tako se je spodobilo za ječo . . . Bila je smrt. O mislih, delu, upanju, prihodnosti — ne besede več!

Vedel sem, da bi se nekoč in morda že kmalu, morda že jutri tole zgodilo: legel bi in bi ležal in bi ne vstal več — kakor lojena sveča bi v smradu in dimu ugasnil . . . To sem spoznal, ko

sem se izprehajal v nedeljo po izbi in sem bil tako truden, da sem počival ob vsakem drugem koraku. Kadar sem šel mimo duri, sem stal in poslušal, da bi slišal njene korake na hodniku. In ko so se oglasili, hitri in drobni kakor vselej, me je prešinila misel, ki sem jo s smehom pozdravil.

„Če je treba v brezdno, kaj bi se lovil in dolgočasil po strmih ovinkih — rajši kar naravnost z razprostrtimi rokami!“

Prišla je in zdela se mi je zelo žalostna. Še preden si je odvezala ruto, je stopila tik predme, ustnice so ji vztrepetale in nenadoma je zajokala . . . Jaz nisem nikoli maral ženskih solz, bal sem se jih; njene pa so me bolele, kakor da bi mi vroče padale na srce.

„Vse povej!“

Sedla je na zofo, ni me pogledala in je govorila hitro, sunkoma.

„Bolani si . . . jaz sama sem te napravila bolnega. Na očeh se ti pozna, na obrazu, v besedah. Prej si se smejal, zdaj se ne smeješ več; prej je bil tvoj glas mehak in lep, kadar si rekel, da me imaš rad; zdaj je kakor iz mrzlega groba; prej so bila rdeča tvoja lica in so veselo gledale tvoje oči, zdaj si bled in gledaš temno, da me je strah . . . Kaj sem ti storila, kaj sem grešila, Bog sam se me usmili in sveta mati božja! . . . O, saj vem, da sem te zastrupila s svojo prisrčno ljubeznijo: na, pij, sem rekla, ti pa si pil in zdaj si bolan. Gledam te in vidim, kako si bolan, pa ti vendar točim: na, pij, in ti piješ! Tako je zmerom večji moj greh in moje srce je vse polno bridkosti . . . Reci: pojdi zdaj, dovolj si mi storila hudega, ne maram te več — pa te še prav lepo pozdravim in pojdem in tudi molila bom zate!“

To so bile tiste besede, ki sem jih bral tolikokrat v njenih žalostnih očeh; grizle so v njenem otroškem srcu, zmerom razločnejše, zmerom grenkejše, dokler niso izbruhnile siloma in s solzami.

„Ali nisi rekla, ko si šla po hodniku in sem slišal za durmi tvoj korak: Zdaj mu povem, zdaj mu vse povem, pa bodi, kakor je božja volja?“

„Tako sem rekla!“

„In ko sem stal za durmi, sem rekel jaz: Kadar pride, ji povem, vse do konca ji povem!“

„Povej še ti in . . . kakor je božja volja!“

Pogledala me je hitro in strahoma in je povesila glavo.

„Tako sem rekel in sklenil: kakor je zdaj, je trpljenje in smrt! Ti si videla bridkost v mojih očeh, jaz jo vidim v tvojih. Nič manjša

ljubezen v mojem nego v tvojem srcu, in nič manjša bridkost... Ves teden čakam, umiram v samoti, skoraj da bi že z roko dosegel smrt... ves teden čakaš, jokaš v samoti; vidim te, kadar mi je najgrenkejšo pri srcu... Nič več! Kaj mi je do smrti? Le umiranja ne maram, tega tihega, samotnega... Umreti — odpri duri, da pride smrt, vesela kakor svat, in pozdravil jo bom in posmejal se ji bom v obraz!... Umirati, dremati, gniti — o, rajši jo za lase privlečem po stopnicah, po hodniku, to počasno smrt... Tako je — kaj strmiš? Trpela sva, živela nisva!

„Pojdiva!“

„Kam?“

„Kakor je božja volja — ali v veselje ali v bridkost; srečala se več ne bova!“

Tako tiho je govorila, da sem slišal samo njeno misel.

„Nikamor ne pojdeva, Minica, nevestica!“

Kar sem takrat govoril, kakor sem jo takrat poljubil, je bila vse sama odkritosrčna in globoka radost. Ob tisti uri namreč in za tisto uro. Vem, da ni bilo hinavščine ne v očeh, ne v besedah, ne v poljubih, niti v mislih ne.

„Nikamor ne pojdeva!... Vsa bolelost nama je rasla iz koprnenja in pričakovanja! Saj sem zdrav, saj gledam jasno, saj gladko govorim in razločno mislim zdaj in ko si ti pri meni. Komaj se zapro tista težka vrata, komaj utihnejo tvoji koraki na stopnicah, je spet noč v duši, kamen na srcu. Tudi tvoje oči so vesele ob meni, tudi tvoja lica so vsa rdeča, kakor takrat pod gorenjskim solncem!... Iz samote nama je rasla bolelost... ne več samota!“

Sam sem čutil, da so mi bila lica vroča; gledala je osupla name, a v njenih očeh — videl sem ga, ker sem ga želel — je bilo tiho, trepetajoče upanje.

„Ne vem, kaj si rekel; nisem razumela teh lepih besed!“

„Ne s srcem?“

„Razumela sem, da me imaš rad!“

„Rad te imam, še ti me imej! Nič drugega na svetu, nič drugih besed, nič drugih misli! — Še ti me poljubi, Minica, nevestica, kakor sem te jaz poljubil!“

Spominjam se; pa bodi spomin žalosten — lep je in čist. Klečal sem pred njo; prvokrat in tudi pozneje nikoli več; roke sklenjene na njenih kolenih, pogled v pogled vpert. Če pomislim nocoj, me je sram, zato ker sem star in pust. Ampak bil je večer izmed tistih lepih večerov, ki mi zdaj ne dajo, da bi spal brez sanj...

„Sama bodiva, sama v svoji ljubezni! Ne bodi nikogar, da bi stal med nama, ne kraja, ne ure, ne človeka! Sama — ne v samoti; zaklenjena — ne v ječo; zavezana — svobodna! Moja ljubezen je tonila, omahovala v hrepenenju — močna in lepa se bo vzdignila iz močvirja!“

Sam Bog vedi, kakšne so bile moje besede, kakšne moje misli ob tistih urah; srečen sem bil, to je zapisano v koprnečem spominu. Vse se je vršilo kakor v sanjah; smejala sva se in jokala sva, Bog se usmili! Bridkost je bila prekipela in se je naposled prelila kakor iz prevrnjenega kozarca; olajšano, osvobojeno srce je zavriskalo in zastokalo od sladkosti . . .

Zgodnje jutro je bilo, ko sem jo spremljal domov. Gosta megla se je valila nad mestom; tišina je bila tolika, da sva hodila narahlo, zato da bi ne slišala svojih korakov. Vso pot sva molčala, roko v roki, glavo tesno ob glavi, misel ob misli . . .

Tisti dan sem šel in sem naročil stanovanje za naju obadva; daleč zunaj, tako da sva videla skozi okno na pusto močvirno polje.

(Dalje prihodnjič.)

Pesem o lilijanu.

Oj, rasti mi, lilijan, rajski cvet,
nebeško lep je ves beli svet —
zalivala bistro gredice,
rosila sem z žarki cvetlice.

In rastel, zacvetel je lilijan,
že vrt se mi v solncu iskri ves dan,
ljubezen iz kelihov diha —
oj, pridi mi, fantič v moj stan . . .

Oj, pridi, utrgaj si beli cvet,
naj zvone, na tvoje prsi pripet,
in moje srce te pozdravlja,
in moje srce je kot beli cvet . . .

C. Golar.

Pravica za pravico.

Ivan Cankar.

VII.

akrat se je pričelo vse drugo življenje; tisto življenje, ki sem ga dobro slutil, ko sem smehljaje pomislil in sklenil, „da rajši naravnost v brezdno, z razprostrtimi rokami“, in ko sem naročil stanovanje za naju obadva.

Selila sva se že čez teden dni. Zelo sva bila razburjena in sva si dala mnogo več opravila, nego je bilo potreba. Ko je Minica prvikrat prestopila prag najinega doma, je zajokala — sam Bog vedi zakaj! Morda se ji je zdelo potrebno in spodobno zategadelj, ker se jokajo vse kmečke neveste, kadar gredo iz cerkve. Ali pa se je bila prikazala pred njenimi očmi hipna in jasna slutnja prihodnosti . . .

Poiskal sem si dela pri nekem advokatu, ki me je poznal izza prejšnjih časov. Ko me je ugledal, se je zelo začudil; zdelo se mi je, da me je komaj spoznal; na obrazu sem mu videl, da je hotel vprašati, odkod in kako, pa se je najbrž domislil, da bi bilo nedostojno, in zato je molčal. Na taka izpraševanja sem imel pripravljen odgovor za vse znance; za višjo vrsto: popotoval sem tod in ondod, umrl mi je ta ali oni sorodnik; za nižjo vrsto: brigaj se zase in za svoje neumnosti!

Prve tedne nisem stopil na cesto drugače nego na pot k advokatu in domov. Izbral sem si bil samotne, tihe ulice; najkrajša pot ni bila, ali bila je zame najpripravnejša; ni se mi bilo treba izogibati znancem, ne odgovarjati nekdanjim prijateljem na vsiljiva vprašanja. In tudi to je ugodno, da hodijo po takih tihih, samotnih ulicah dan za dnem zmerom isti ljudje; privadijo se drug drugemu, ne pogledajo in ne ozirajo se več, ne slišijo več ne besed, ne korakov, kakor da je ulica popolnoma izumrla. Izpočetka se je še par ljudi ozrlo name, pozneje se ni zmenil zame nihče več. Najlepše in najprijetnejše pa je, da take ulice tudi v solncu niso svetle; mračne in puste samevajo kakor v večnem, tihem jesenskem dežju. Preko

25*

mosta sem šel hitro, s povešeno glavo; zakaj tudi v zimskih dneh se je tam včasih zasvetilo žarko od obeh strani: na desni bleščeča fasada visoke cerkve; na levi prostrano sneženo polje, še v snegu žareče, pojoče; vse v samem solncu . . .

Doma se je vršilo tisto, kar sem vedel že zdavnaj, da se bo vršilo; tudi takrat, ko sem rekel, da bo konec samoti in koprnenju. Vse sem natanko vedel in čutil, zato ker je bilo tako jasno, kakor je jasno, da pride za enajsto uro dvanajsta. V koprnenju sem živel, samo koprnenje je branilo, da nisem kar od začetka planil v močvirje; pa sem sklenil, da se odpovem koprnenju; zato sem se smejal, ko sem tako sklenil. Kadar ne bo več koprnenja, ne več pričakovanja, ne več tiste grizoče, dušeče samote — ostane pač sama brezdvomna, popolnoma razločna umazanost! In tako se je zgodilo.

Kar je bilo, ostani v temi, iz katere se je porodilo! Dolga vrsta dni, vsi drug drugemu enaki, vsi enako temni, nagnusni in nizkotni. Ali tudi prazniki so bili vmes. Zakaj duša, bodi še tako vajena smradu, se navsezadnje upre in naveliča. Tako močan in nasilen je ta upor, da je svetli praznik bolj podoben izbruhu dijoniske blaznosti nego pa tihi, smehljajoči sladkosti; in bolj podoben do ekstaze pritiranemu sovraštvu nego pa ljubezni, ki je grešila in prosi oprostjenja . . .

Ona nikoli ni izpregovorila žalbesede, nikoli me ni nemilo pogledala in zdi se mi, da celo v njenih mislih ni bilo očitanja. Zakaj me ni zasmehovala s podlimi predmestnimi besedami, zakaj me ni zaničevala z bleščečimi očmi, zakaj me ni klela v svojem srcu? Tako je bilo: tisto tiho svetništvo me je grizlo do besnosti in do sovraštva . . . Kaj ni čutila, kakor sem čutil jaz: izgubljena sva obadva za ves svet in na vekomaj? Pa je, vrag vedi, kakor sveta Genovefa nosila to umazano bridkost . . . Nenadoma me je včasih zazeblo v lica, ko sem jo pogledal; od srda se mi je zazibalo pred očmi, in ko sem hotel govoriti, se mi je jezik opletal.

„Čemu se pretvarjaš, svetnica? Saj poznam tvoje misli, saj vem, kam gredo! Oči so čiste, jezik molči, greh se smeje v srcu; duri so zaklenjene, ampak zato še ni treba, da bi nikogar ne bilo v izbi!“

Ob vsej besnosti pa sem vedel, da so moje besede do konca zlagane in da na svetu ni čistejšega srca od njenega . . . Da je ona ob tistem trenutku vstala, da si je ovila ruto ter stopila proti durim: „Zbogom!“ — bi bil planil k nji, bi pokleknil prednjo, bi ji poljuboval noge: „Ostani!“ . . . O, dodobrega sem preudaril učenost

in pota nizkotnosti! Kadar se je utrudila sama v sebi, se je nenadoma izpremenila v sladko ljubeznivost. Takrat sem klečal in prosil . . .

Vse to oškropljeno in nespametno življenje pa se je zaobrnilo po čudnem naključju.

Ob nedeljah se nisem ganil iz izbe. Dopoldne sem ležal na zofi, pil sem čaj in sem čakal, da se je vrnila Minica od nakupovanja; opoldne sem pil vino in pod noč sem bil dodobrega pijan, tako da sem jokal od sentimentalnosti in vinske bridkosti. — Po navadi se je vrnila že ob devetih dopoldne, vsa rdeča in razgreta; zato ker je vedela, da gledam na uro. Nekoč pa je ni bilo ob devetih; tudi še ne ob poludesetih in tudi še ob desetih ne. Vstal sem in sem si kuhal čaj, pa sem videl, kako so se mi roke tresle. Ko sem precejal čaj v skodelico, je odprla duri. Tiho in počasi jih je odprla, jaz pa se nisem ozrl.

„S tisto Francko sva bili . . . šele včeraj je prišla v mesto . . . pa je beseda kar lovila besedo . . .“

Vedel sem, da govori samo resnico, da ni storila žalega ne meni in ne nikomur, da stoji plaha pred durmi in strmi name — in vse to me je razsrdilo do zadnjega. Okrenil sem se molče in sem šel v izbo; roka se mi je tako močno tresla, da je žvenketala skodelica na krožniku.

Čemu je prišla za menoj v izbo? Nisem je klical. Prišla je, stala je pred durmi, roke sklenjene pod pasom, glavo sklonjeno.

„Zakaj se huduješ?“

Postavil sem krožnik na mizo, stopil sem z enim samim korakom k nji in sem jo udaril v obraz . . . Čemu je prišla v izbo?

Nato sem se oblekel tako hitro, da sem trgal trakove in gumbnice, in sem planil na cesto. Na polje sem bežal, begal vse križem po stezah, preko jarkov, kar naravnost preko leh; nebeški dan je bil pač, jaz pa ga nisem videl. Zdi se mi, da sem šel jako daleč, zakaj truden sem bil, ko sem se vračal . . .

Kaj še nadalje? Vse sem vedel, vse od zdavnaj vedel v sramoti, srdu in gnusu. Da je to moje globoko, neugnano in nebrzdano poželenje: izžemati iz srca kapljo krvi za kapljo, polagoma, z vso zavestjo. Da je to vsa moja sladkost in vsa moja ljubezen — in da še kesanje, da še srd in sram ni drugega nič nego do pretvore pretirana zloba . . . Kaj zdaj — kaj zdaj, ti grešnik sredi polja? Nič — kakor poprej! Vse kakor doslej; pa da se je skrila v deveto deželo, poiskal bi jo v deveti deželi, zato da bi jo udaril v obraz in da bi ji izžel še zadnjo vročo črno kapljo iz srca!

Ali takrat je tudi še pomislil grešnik sredi polja: v svoje srce poglej, ki je polno zlobe! Nič ni treba usmiljenja, le treba je pravičnega očesa. Kakor si izžrel kapljo iz srca, ki se ti je bilo vdalo, tako je kanila tudi iz tvojega nič manj vroča. Kakor da je izračunjeno in ukazano: deli bolešt, da boš bolesti deležen! . . . Ali bi jo pozdravil, ki zdaj leži na zofi, obraz v blazini, lica mokra in vroča od solz? Ne bom je pozdravil; jaz sem jo videl in sem mislil nanjo v sramu in kesanju; ona pa me ni videla . . .

Kod sem hodil do mraka, ne vem. Ko se je zmračilo, sem se napotil v park, da pozdravim svojo kapelico, v svetlih dneh postavljeno.

VIII.

Zdi se mi — to se pravi, zdaj natanko vem, da sem prišel tja, kakor pride lačen popotnik pred gosposka vrata. Dolga cesta je za njim, dolga še pred njim. Bos je, blaten do kolen, lačen in žejen, truden in žalosten. In ker je truden in žalosten, so njegove sanje zaupljive, kakor sanje otroka. Pred belo hišo stoji in premišljuje: „Tam stanujejo blagi ljudje — kako bi ne bili blagi, ko jim je bil Bog dodelil ves svoj blagoslov? Odpro mi nastezaj, kadar potrkam, in sprejmo me, nadležnega popotnika, kakor je Kristus ukazal. Mizo mi pogrnejo, z belim kruhom mi postrežejo in z vinom; in nazadnje poreko še morda: Kam bi se odpravljal, ko je že večer in bo noč viharna? Počivaj pod našo streho, trudni popotnik! — Tako bodo govorili, jaz pa jih bom blagoslavljal v svojem srcu...“ In popotnik potrka. Ob oknu se prikaže rdeč, zlovoljen obraz: „Stran odtod, razbojnik; stran, grešnik, od poštenih ljudi!“ Na dvorišču zalaja pes, s počasnimi koraki pride hlapec izza ogla. Popotnik povesi glavo in gre osramočen svojo pusto pot. —

Tako sem prišel, da pozdravim svojo kapelico. Truden sem bil, da bi omahnil na mokra tla — odtod pač brezzavestne, otroške, zaupljive sanje . . . Morda me pozdravi prijazno, z lepim smehljajem, vse drugače nego tisti prvi večer. Saj ni mogoče, da bi ne videla moje bolesti — in da je v njenem pozdravu samo usmiljenje; željan sem ga kakor ljubezni! Tudi takrat je videla mojo bridkost, spoznala jo je; in vse njene grenke besede so bile le izkušanje, kakor izkuša Bog skesanega grešnika. Topla bo njena roka in njene oči me bodo tolažile: saj vem, da me resnično ljubiš, ko si prišel v svoji žalosti! . . .

Šele ko sem stopil v park, so se misli počasi dramile iz sanj. Drevje je bilo še vse zimsko, črno in mokro; v zatišjih za grmovjem je ležal sneg; pesek na stezah je bil pomešan s črnim blatom.

„Kaj bi? Še na to nisem pomislil, da ni ne pomlad in ne jesen!“

Mraz je bilo v parku, izpreletelo me je do mozga, ko sem stopil na skrito, ozko stezo in se mi je udrla noga v razmočeni pesek; kostanji so strmeli proti nebu črni in goli.

„Gospod Malinovec — vedela sem, da pridete!“

Kakor nekoč — iz mraka vzrasla je stala pred menoj. Nisem je pozdravil, gledal sem nanjo s široko odprtimi očmi, ona pa se je zasmejala naglas — kratek, vesel, nenadoma presekan smeh je bil.

„Vedela sem, da pridete! Pričakovala vas nisem, ne posebno želela . . . ampak kakšni ste prišli? Kod ste se klatili? Saj ste blatni do vratu; to je blato z razoranega polja in s cesarske ceste. Pijani ste bili pač, ali od vina ali od hudih misli. Tudi obraz razodeva, da ne prihajate iz nebes!“

„Ne prihajam! Ampak zdaj ste povedali sami, zdaj sem občutil, kam so bežale noge, treznejše od pameti . . .“

„V nebesa! — Nocoj ne bova sedela, vlažno je. Tudi tako mi lahko razložite, kod ste hodili, da vas tako dolgo ni bilo in da ste naposled prišli kakor razbojnik! — Na ono stezo kreniva, ki ni tako razmočena!“

Prišla sva izpod črnih kostanjev na svetlejši kraj, na široko stezo; tam so nekoč na obeh straneh cvetli visoki rožni grmi.

„Kod ste hodili?“

Na njenem tiho smehljajočem obrazu sem spoznal, da je vedela, kod sem hodil od prvega dne do tistega večera, in da mi je videla v srce do zadnje misli in do zadnje bridkosti.

„Hodil sem, blodil, kakor ste mi sami ukazali!“

Nič se ni začudila, nič ni vprašala — kakor da se je spodobilo oboje, njen ukaz in moja pokorščina.

„Dolgo sem blodil, trpel do konca — nič več ne morem! Zdaj vem, da sem prišel k vam, kakor k zadnji izpovedi . . . kakor po zadnji blagoslov . . .“

„Veliko ste trpeli, vse razložite!“

Zdelo se mi je, da je sočutje v njenem pogledu; res je bilo morda v tistem trenotku.

Hodila sva križem po parku in povedal sem ji vse od začetka do konca; vse, prav do tistega hipa, ko sem planil izza mize ter

udaril v obraz nedolžnega človeka. Res je pač, da sem uganjal nekoliko lepega samopomilovanja in samomiljenja, ali to je že tako na jeziku — in kje je svetnik, ki bi storil drugače? . . . A na vse-zadnje je ona sproti odkrivala tudi tisti lahki plašček hinavščine; zatorej ni bilo ne škode, ne greha. Še zdaj mi je nerazumljivo, čemu sem pripovedoval svojo pusto in žalostno istorijo; zdi se mi skoraj, da je bila v meni skrita želja po ponižanju. In če je bila, se mi je izpolnila korenito! A ni bila samo želja po ponižanju, temveč tudi plaha, beraška, jokava želja po sočutju, po enem samem toplejšem pogledu, po eni sami prisrčni besedi. Zelo bolan sem bil tisti večer . . .

Ko sem umolknil, je nisem pogledal . . . Prvo svojo cerkveno izpoved sem opravil z vso pobožnostjo in iskrenostjo pred župnikom; nato mu nisem pogledal v oči vse dotlej, ko ni bilo več pobožnosti in iskrenosti v mojem srcu.

Šele po dolgem molku je izpregovorila.

„Jutri se popeljem odtod, za dva ali tri dni. Anka je hudo bolna in mislim, da me ne bo več dočakala . . .“

Kako so se misli vrstile, da so se izlile naposled v te besede? O, zdaj vem, kako so se vrstile! „Kolikor si iztisnil krvi iz nedolžnega srca, toliko in dvakrat toliko je boš sam pretil!“

Takrat sem ji pogledal v obraz; ves miren je bil, skoraj žalosten. Hotel sem ji naročiti, da naj jo pozdravi in da naj jo prosi tudi zame pozdrava in oprostjenja; stisnilo me je za grlo in nisem si upal.

„Da je slišala vašo dolgo zgodbo, bi se morda še razjokala nad to bridkostjo; taka je Anka! . . . Ali povejte mi zdaj še po resnici, čemu ste prišli in čemu ste mi vse to povedali!“

„Od zdavnaj že veste, še preden sem prvokrat prišel!“

„Res je, da sem vedela . . . ampak recite: kaj niste nič pomislili, da nisem Anka?“

„Dovolj je bilo nocoj — zakaj še ta beseda?“

„O, nikoli ni dovolj! Vi še ne veste, koliko prenese eno samo srce, preden je ubito! Čudno je res, da gre vedro za vedrom v en sam kozarec in da se kozarec vendarle ne prelije — toda vprašajte Minico, ali pa Anko . . . in tudi mene lahko vprašate! — Jaz imam ženina.“

Strmel sem ji v mirni obraz, dasi ni bilo prav nič čudnega in nenavadnega v njenem oznanilu.

„Res, imam ga! Tak je, kakor sem si od nekdanj želela ženina: soliden, že malo postaren, malo plešast, malo hladen, ampak premožen. Kako je z njegovim srcem, me ne skrbi veliko, le toliko vem, da je hudoben in da me ljubi s tisto ljubosumno zlobnostjo, kakor ljubijo vsi postarni in solidni ljudje... Da nas zdajle zaloti, bi vas presladko pozdravil; ali v njegovem smehljaju bi bilo zlobe za devet klofut... On igra lepo vlogo mojega rešitelja, zaščitnika in jeroba — igra mi jo zmerom s tako nago razločnostjo, da se včasih začudim toliki podlosti. Solze preliva, zato ker šepam; že „uboga pokvečica“ mi je rekel; tudi preliva solze, zato ker sem siromašna, ker sem sirota in tako dalje; pa ve natanko, da sem ponosna, in vidi celo mojo pest, ki je že tako zelo pripravljena, da mu plane v obraz... In vendar bo kmalu poroka...“

„Ne, ne, ne!“

Vzkliknil sem, ne vem več kaj in čemu. Ona se je mirno nasmehnila in je molčala.

Stala sva ob plotu, pod kostanjem, ko sva se poslavljal. S črne veje je kanila kaplja na njen obraz in je zdrknila ob licu kakor solza.

„Nocoj sva govorila, kakor govore prijatelji; zato se tudi spodobi prijateljsko slovo!“

Dala mi je roko in mi je gledala v oči mirno, smehljaje. Kri mi je bušila v obraz, iz obraza v srce. Vse se je takrat zazibalo pred menoj — objel sem jo z obema rokama in sem jo poljubil na ustnice...

Ne spominjam se več, kako sem se poslovil in kako sem šel... Ko sem se vzdramil iz oмотice, sem bil v krčmi; nasproti mi je sedel siv starec, slabo oblečen, pijan in blebetav; točil je sebi in meni ter pripovedoval dolgo, čisto nerazumljivo zgodbo. Ko sem vstal in plačal ter šel brez slovesa, je kričal nečedne psovke za menoj.

(Konec prihodnjič.)

Pesem.

Kaj mar mi je pesem ciganke,
ki toži svojo bol in jad,
kaj mar mi je tuje trpljenje,
ovelo cvetje strih nad!

In vendar slušam glase tožne,
da moj to spev je, se mi zdi,
o pestrem cvetju, davni sreči,
mladosti lepi mojih dni...

Mara Tavčar.

Pravica za pravico.

Ivan Cankar.

IX.

Drugi dan se je komaj mračilo, ko sem že blodil po parku. Blodil sem do trde noči, ali tri ure, ali štiri, ali dolgo temno večnost, sam ne vem. Le to še dobro vem, koliko je bilo dušečega trpljenja v tistem pričakovanju; vso dolgo žalostno istorijo tistih ur poznam, od prvega poglavja, veselega upanja, do zadnjega poglavja — obupa in smrtne utrujenosti. Ni je bilo. Tudi drugi večer je ni bilo in ves teden ne. Topli večeri so bili, od juga je pozdravljala pomlad, popki so poganjali.

Prvi večer sem šel hitro, lahek je bil moj korak; ko je minil teden, sem stopal počasi, kakor truden stavec, z globoko upognjenim životom, sklonjeno glavo. Prihajal nisem več prezgodaj; z večernimi sencami je šel moj plahi korak . . . Zazdelo se mi je včas, da jo vidim v mraku, da strmé name — noč iz mraka — njene črne oči; stal sem in trepetal; koraka ni bilo, ne glasu, senca se je strnila s sencami. Izpreletelo me je trudnega, malodušnega: kaj niso bile sanje bolnikove, kar se je vršilo ves tisti čudesni večer? Tako da sem podoben tistemu človeku, ki je očital nemilemu dekletu: „Kako da se braniš? Saj sva sinoči v sanjah zvezo sklenila, se poljubila in bratovščino pila!“

Jaz verjamem in sem zmerom verjel, da se duša natihem in ponevedoma pogovarja z dušo, iz daljave v daljavo, iz časa v večnost. Pokliče me, ko sama ne ve, da me je klicala; ubogam, ko sam ne vem, da sem krenil, kamor je bilo ukazano . . . Nikoli poprej se nisem napotil pred mrakom; a napotil sem se tedaj, ko je bilo potreba.

Lep dan je bil, pa sem šel, kakor se je nogam hotelo; ko sem se ozrl, sem stal pred parkom. Na obeh straneh črni kostanji, a na peščeno jaso pred menoj je sijalo žarko solnce. Na leseni klopi pod kostanjem, prav blizu plota, sta sedela dva: ona in on.

29*

Gledala sta na svetlo jaso in bleščalo se jima je v oči. Sedela sta tako tesno drug ob drugem, da se je koleno dotikalo kolena. Molčala sta, ali smehljala sta se mirno in jasno; tako se ustna smehljajo, kadar se tiha misel ljubeznivo pogovarja z mislijo.

Mlad človek je bil, še skoraj otrok, komaj da so mu brki poganjali. Na njegovem obrazu je sijala tista mehka sreča, ki jo daje mlada, veropolna ljubezen . . . Celo takrat, v tistem hipu, ko mi je od groze in bolesti puhnil v lica mraz in so črni kostanji počasi tonili v meglo pred mojimi zastrtimi očmi, celo takrat sem mislil: „Kako boš kričal, otrok, kadar se ti spoznanje zakrohoče v obraz! Starec boš v eni sami noči . . .“ In bilo mi je, da bi vzkliknil: „Nesrečnica — ne ubijaj! . . .“

Trdno verujem, da je slišala mojo misel. Počasi je okrenila glavo, nasmehnila se je, pokimala je narahlo — kakor bratu v nedolžen, prijazen pozdrav. Tudi on se je ozrl, nasmehnil se je in je pokimal; očitno je bil vesel, da je razodel tujim očem svojo pomladansko srečo. Odzdravil sem, a ne da bi bil pobegnil, kakor je bilo potreba, sem stal tam, ker se mi je zdelo nad vse nujno, da izpregovorim besedo — kakršnokoli. Tedaj se je ozrla drugič, ustnice so se napol odprle, da so se pokazali beli zobje, in videl sem, kako se je telo narahlo streslo v tistem smehu. Oči so se veselo bleščale, vprašale so: „Kako ti je pri srcu, dragi moj, ob tej prelepi podobi? Ali si okusil, kako je, kadar kane vroča, rdeča kaplja?“

Prijel sem za rob klobuka, šel sem s hitrim korakom dalje in se nisem ozrl. Še preden pa sem prišel izpod kostanjev, ki so iztegali daleč preko plota svoje dolge črne veje, mi je prišel naproti postaven človek, ki sem ga takoj spoznal, dasi ga nikoli poprej nisem videl. Vsa njegova zunanost je razodevala natanko, strogo solidnost — solidnost tiste vrste, ki oznanja povsod in vsem: „Bodite solidni, potepuhi malopridni, kakor sem jaz soliden! Jaz imam načela, ki so dostojno oblečena. Tudi idealizma imam, kolikor se strinja s predpisi dobre vzgoje in zmernega mišljenja. Tako na priliko sem sklenil, da si vzamem za ženo siromašno gospodično, ki celo nekoliko šepa . . .“

Že po suknji, po hoji bi ga bil spoznal, kaj šele po obrazu, po hladnih, trdih potezah, ki so pričale naglas o načelni, dostojni zlobi. Zmerom sem se plah umikal takim obrazom in takim ljudem; zakaj vedel sem, da ubijajo srca in duše po vestnih predpisih in neomajnih načelih. Ali temu dostojanstvenemu ženinu se nisem

ognil, temveč šel sem mu naravnost nasproti, tako da sva si stala za hip lice do lica. Vrag vedi, kaj mi je bilo šinilo v misel — zlobna, vesela škodoželjnost je bila. Smehljal sem se mu v obraz in zaželelo se mi je, da bi ga ogovoril, da bi mu rekel, na priliko: „Blagorodni gospod, izvolite pogledati na ono stran, tja pod kostanj, da boste spoznali, kako spoštuje ta popačeni svet idealno mišljenje in solidno blagosrčnost! . . .“ Pogledal me je najprej s topim začudenjem, nato z globokim zaničevanjem ter je šel po svoji poti.

Velika je boleost, kadar je upanje le užaljeno, ne ranjeno do smrti. Ali kadar je strto pod enim samim udarcem, ni več krika, ne solzá. Mirno je srce in prazno — nekaj se je bilo iztisnilo iz njega za zmerom; nič boleosti več, le mrzla, trudna žalost.

Vse sem jasno videl, vse hladno premislil . . . Pravijo, da se vračajo mrtveci k tistim, ki so jih žalili. Vračajo se le ob veselih urah, le ob lepih praznikih. Nenadoma osteklene oči, oledene lica, roke omahnejo; prikaže se v ogledalu bel obraz, velike oči strmé iz njega.

„Ali se še spominjaš?“

In kruh je kamen, vino je grenak žolč, mrzel in grešen je ljubice objem. Kadar pride, vzame blede gost pest življenja, vrhano perišče veselja, dokler ni pravica izpolnjena in srce prazno do dna . . .

To je bilo tisto, kar sem videl in preudaril. Prikazovali so se obrazi; ob belem dnevu, kadar je solnce najlepše sijalo in kadar je vriskalo upanje najglasneje, so stopali predme, zahtevali svojo pravico; bele roke so izžemale moje srce in jaz sem dajal in točil, dokler je kaj bilo; mnogo ni bilo več . . .

Ko sem se vrnil domov, mi je izročila Minica drobno, parfimirano, črno obrobljeno pismo. Tam mi je pisala Olga: „Pridite nocoj!“ Nič drugega . . . „Ne pojdem!“ sem rekel v svojem srcu; pa sem še v tistem trenutku pogledal na uro ter se začudil, da je še tako zgodaj.

X.

Ni se še mračilo, ko sem čakal v parku; sedel sem na tisto klop, kjer sem videl skozi grmovje in izza temnih debel kostanjev daleč v park, prav do duri. Ali kmalu mi je bilo pusto na klopi in napotil sem se križem po stezah. Na grmovju je že brstelo listje, vzduh je bil topel in blagodišeč, v vrhovih kostanjev je narahlo vztrepetavalo, dramile so se mladike.

Nočilo se je. Moja nestrpnost je bila bolnemu srcu podobna; hodil sem zmerom hitreje, s steze na pot, s poti na stezo, kakor žival za ograjo; postajal sem, klonil glavo, poslušal. Preklinjal sem jo kakor vlačugo, a takoj sem jo kakor svetnico na kolenih prosil milosti in oproščenja.

„Še ko je pisala, je vedela, da ne pride. Takoj nato je pisala, ko je ugledala za plotom moj prestrašeni obraz. Smejala se je: Nisi še spoznal do konca, ljubi moj, kaj je trpljenje; potrpi, da te naučim! Vso visoko šolo te znanosti boš opravil, nikar se ne boj... Sam boš vedel, da sem se smejala, ko sem te vabila, pa vendar boš trepetaje čakal, da pride ura, pa vendar boš begal po parku že ob belem dnevu in boš čakal noči...“

Tako sem mislil; in vse sem mislil po pravici... Zazdelo se mi je včasih, da stoji za deblom, da me gleda, poslušča in se pri-tajano smeje: „Kako ti je zdaj pri srcu, dragi moj?...“

Hladnejša je bila noč in tišja in nehote sem stopal po hrešččem pesku s tišjim, obzirnejšim korakom; hodil sem med sencami, tem-nimi, neznano bolest zagrinjajočimi; njim enak...

„Pozdravljeni! Ali vam je bilo hudo dolgčas?“

V glasu ni bilo zasmehovanja, ali bilo je v srcu in čutil sem ga.

„Hudo mi je bilo dolgčas, a do zore bi bil čakal!“

Tako sem se ponižal; drugačno besedo sem si bil izmislil, srce pa je ukazalo samo.

„Tja pojdiva, do tiste klopi... saj jo poznate!“

Do tiste klopi sva šla, kjer je popoldne koleno ob kolenu smehljajoča sedela s smehljajočim obsojencem.

„Kaj se umikate, kaj se bojite? Prav blizu se stisnite k meni; tako ne gre samo beseda do besede, temveč tudi misel do misli in resnica je v svoji gloriiji. Postavite še mizo med naju, pa bova obadva lagala; ali ta lepa večerna ura ni ura laži!... Še roko mi dajte, da bo desnica v desnici na mojem kolenu!“

Sedela sva v globoki senci, njen beli obraz pa se je čudesno svetil iz noči; bolj ozek, bolj bled, bolj skritega trpljenja poln se mi je zdel nego kdaj poprej; ko sem ga videl tik ob svojem licu, me je izpreletelo kakor sočutje in nerazumljiva bojazen.

„Ko sem poslušala vašo dolgo in žalostno povest, mi je bilo hudo pri srcu, pa vendar mi je bilo na smeh.“

„Zahvaljeni, da vam je bilo hudo pri srcu, in nič ne de, če vam je bilo na smeh!“

„Ni me genilo vaše trpljenje, dasi je bilo veliko . . . Tisto trpljenje sem videla, ki molči, ne prosi pomilovanja in ga ni deležno. Da ga vi niste videli, me je gnalo na smeh . . . Lastna bridkost je vredna solzá in lepih besed; bridkost sosedova je srcu sladka tolažba. Tako ste mislili; in kakor ste mislili, je resnično in pravično.“

Vstalo je v meni kakor srd slabiča, odpor onemoglega.

„Vse pravično! Ali povejte . . . ne izpustim vas, siloma vas držim, dokler ne poveste . . . odkod vaše besede in kam? Čemu tisti večer, ki me je omamil, čemu današnji dan, ki me je ranil na vekomaj? Prijeli ste me za roko, da me vodite — kje začetek in kje cilj? Vabite me pred svoja kolena, zato da me sunete v prah — kaj sem vam storil?“

Počasi je okrenila glavo; iz noči se je svetil njen smehljaj.

„Sami ste rekli, da je vse pravično, sami ste si razložili — čemu vprašujete?“

„Preveč je grenka moja misel, da bi jo potrdila beseda iz vaših ust.“

„Resnična je torej . . .“

Noč sama jo je slišala; v kostanjih je vztrepetalo, zapihal je hladan veter, do srca me je zazeblo.

„Ozrite se na levo stran!“

Ob plotu je stala visoka senca; čisto mirno je stala.

„Ali ga niste opazili že prej? Pol ure stoji že tam in se ne gane. Kaj, mislite, da je v njegovem srcu?“

„Žalost.“

„Saj ni slabič in ne bedak . . . Če bi vam bilo mogoče, da bi odprli zdaj tisto skrinjico, ki ji drugi ljudje pravijo srce, bi ne obstrmeli — mrtvi bi treščili v prah! Mislím, da bi vam bilo že slabo, če bi mu zdajle pogledali v oči . . . tako znajo gledati le dobrotni in blagosrčni ljudje. Zadnjič sem ga videla iz lica v lice, ko mu je hudodelec planil iz oči . . . prijetno mi ni bilo, ali smejala sem se vendarle . . .“

Bilo mi je mraz; čutil sem svoja lica trda in napeta kakor od usnja.

„Čemu?“

Odgovorila je mehko in mirno, kakor na ljubeznivo vprašanje o vremenu ali o zdravju.

„Vse ste sami razmislili . . . ne le razmislili: vse ste sami doživeli, pa vprašujete! . . . Tam zdaj stoji, tišči zobe, krči pesti; in premišljuje z bolno sladkostjo, kako bi polagoma, povrsti, brez

ostanka in z obilimi obrestmi poplačal te svoje dolge minute. Nič ni žalosten; zdi se mi, da bi mu bilo celo dolgčas, če bi mu kdo kratil te dolge minute. Zlobnosti je treba hrané; če je izlepa ne najde, si je poišče izgrda . . .“

Nagnila je glavo, videl sem njen nasmeh.

„Dober večer!“ je pozdravila prijazno.

Senca ob plotu se je zgenila.

„Tudi tebi dober večer in lahko noč!“

Zgenila se je senca, izlila se v noč.

V odgovoru njegovem ni bilo ne sovraštva, ne zlobe; miren je bil in spodoben, skoraj dolgočasen. In ker je bil tako miren in spodoben, me je izpreletela groza.

„Ne dalje več!“ sem vzkliknil. „Z lahko mislijo, s smehljajem gledate v brezdno . . . pa morda samo še teden dni, in pred očmi se vam bo zameglilo . . . kaj tedaj?“

„Ali ste govorili sebi ali meni? . . . Ugenili pa ste natanko: več ne bova dolgo odlašala, šivajo mi že poročno obleko. Mudi se mu zelo; dan za dnem je tam, boža z dlanjo čipke in svilo in pravi, da bo tisto oblačilo velik umotvor, „za vredno vino vreden kelih“. Žejen je, glejte! Ko je stal za plotom, je v mislih pil to vredno vino . . . Ali razodenem vam, ko sva tako lepo sama: ne bo mu ga Bog blagoslovil!“

„Veliko ste trpeli, da vam je trpljenje sladkost!“

Dolgo je molčala; nato je vprašala s hitrim, skoraj veselim glasom:

„Ali ste videli tistega lepega, mladega fanta? Lep in mlad je, njegovo srce je kakor solnčen žarek, v mrak izgubljen . . .“

„Čemu ste ga žalili . . . pogubljenцу od daleč pokazali sveta nebesa? Greh je bil!“

„Nisem ga žalila in ni bil greh! Blagroval me bo še ob zadnji uri! . . . Takrat, ko ste se tako nerodno priklonili in ste strmeli na naju, kakor na samo čudo božje, sem se zasmejala in sem mu rekla: Glejte, naš brat je! — Prebledel je in ni nič odgovoril. In nato, ko je prišel tam mimo sladki ženin moj, sem se zasmejala in sem rekla: Glejte, moj ženin! — Vdrugič je prebledel in ni odgovoril nič . . . Ni me ljubil manj ob tisti uri nego uro poprej!“

„Pogubljen je!“

„On je edini, ki se bo smehljaj, kadar pride čas . . . mi drugi, Bog se nas usmili, se ne bomo smehljali . . .“

Jaz pa sem slišal pravično besedo njenega srca:

„Desetkrat nam bo vzeto, kar smo vzeli; in tolažbe ne bomo deležni! . . .“

Nenadoma je okrenila glavo, sklonila se tako tesno do mojega obraza, da sem čutil hlad njenih lic.

„Kaj niste nič vprašali, ko ste ugledali črno pismo? Anka je namreč umrla. Čisto mirno je umrla, tako tiho in ljubeznivo, kakor gredo zvečer solnčni žarki izpod kostanjev . . . Njen mož je hudo jokal, pa ne zato, da bi bil žalosten, temveč zato, ker je bil pijan. Zatisnil ji je oči z nerodno roko, nato pa se je zaljubil vame . . . Na mizi poleg njene postelje so ležala vaša, z rdečim trakom lepo prevezana pisma; rekla je, da naj vam jih vrnem, meni pa se je zdelo, da ni potreba; sežgala sem jih, zato da ji je bilo topleje, ki je ležala tam, ubožica, vsa mrzla . . .“

Vstala je počasi.

„Saj to je bilo, kar sem vam hotela sporočiti nocoj, zato sem vas klicala . . . ampak glejte, močno sem pozabljiva: na večerjo vabim, pa blebečem in ne pogrnem mize . . .“

In nato je rekla mirno, morda celo z zadovoljstvom, kakor da bi se oddehnila po sitnem opraviilu: „Zdaj, mislim, da ni potreba več ne besed, ne vprašanj.“

„Ni potreba.“

„Spremite me še do vrat! — Nocoj se izprehajava poslednjikrat po tem lepem kraju in skoraj mi je žal . . . Tukaj, ko je svetlo pod jasnim nebom, mi še enkrat natanko pogledajte v obraz, zato da vam ostane v spominu. Zdaj mi še roko poljubite za prijazno slovo . . . pa Bog z vami!“

Narahlo je nagnila glavo, okrenila se je, šla je počasi, s trudnim korakom in se ni več ozrla.

Tako sva se poslovila; izza tiste ure je nisem videl nikoli več.

XI.

Nikoli več je nisem videl z živimi očmi, ali spomin nanjo je grizel v srcu, grize neprestano, pije kri iz lic, radost iz duše . . . Pa je nisem ljubil takrat, kakor je zdaj ne ljubim. V strahove verujem, v duhove in v spomine . . . in vrhutega tudi v pravičnost božjo. Zato vem, da mi je bila poslana ob pravem času in da me je ostavila smehljaje, ko se je moja usoda dopolnila. Zdaj je bilo vžgano v srce večno hrepenenje, ki je bilo večna bridkost in večno kesanje. Tako ne hrepeni fant po dekletu, — tako strmi

pogubljenec v paradiz; več strahu in sovraštva nego ljubezni je v njegovih očeh . . .

Tisto noč se nisem vrnil domov; prišel sem šele ob zori. Ko sem zaprl duri za seboj in sem se ozrl po izbi, me je obšel neskončen stud. Stud do samega sebe in do svojega življenja. Minica je stala za mizo napol oblečena; ozrla se je plaho name in je molčala. Zunaj se je danilo, v izbi pa je bil še mrak in dišalo je neprijetno po spanju in vroči sapi.

Izpreletelo me je zlobno, radostno poželjenje, da bi jo v srce užalil, pahnil jo na tla, kakor je stala tam vsa plaha pred menoj.

„Ali veš, Minica, kod sem hodil to dolgo noč, vse prav do zore? Ali nisi prav nič radovedna?“

Še z očmi ni vprašala, še zardela ni. V meni pa je vzkipelo od zlobe, od umazane ljubezni in od vsega hudega.

„Pusta je tvoja čednost, neumna in gnusna! Sit sem tega svetništva, ki prihuljeno molči, vzdihuje, zavija oči in solze pretaka — pleši, vraga, privzdigni krilo!“

Molčala je; in prav resnično, kakor sem vedel in rekel: solze so bile v njenih očeh.

„Zakaj me je Bog tako obsodil! Lep obraz, okrogel život — veliko jih je na svetu! Ali, svetnica, kaj nisi še opazila, da me je sram s teboj na cesto, ker se bojim, da ne bi izpregovorila glasne besede ali da ne bi stopila na peto človeku, ki gre troje korakov pred teboj? Nekoč sem pomislil, kako bi pač bilo, če bi te pokazal svojim tovarišem: Glejte, moja žena! — in že ob tej misli sami sem omedlel od sramu... O Kriste, ti pa si rekla v svojem srcu — razločno sem te slišal — da te moja ljubosumnost skriva in zaklepa! Navsezadnje si bila še vesela, gizdava si stala pred ogledalom: kako si lepa — sumen je zaradi tebe, strahoma misli nate! Pa si šla na cesto, pa si se razgledovala, izpraševala z vabečimi očmi: Povejte, ali sem res tako lepa?“

Od srda nase in na svojo podlost mi je bilo topo v glavi, tako da sem jecljaje bruhal nespametne in prazne besede. Ona je molčala; stala je ves čas za mizo in se ni genila. Še ko sem govoril in kakor sem govoril, so se opajale moje motne oči ob njenih golih ramah in kipelo je v meni in treslo se od nizkotne ljubezni.

„Bog vedi, jaz ne vem, kdo je že poljubljal te tvoje rame — tam je rdeča lisa, ki ni od mojih usten!“

Nenadoma se je zgenila, šla je s tistimi drobnimi, nerodnimi koraki okrog mize, stopila je tik predme in je iztegnila roke do mojih ram.

„Na, ubij me!“

Tako mirno je rekla kakor: Na, poljubi me! Samo njene oči so bile solzne, jokala ni. Takrat nisem videl znamenja, ki se je razodelo v njenem miru: da je počivala njena boleost na tisti postaji, kjer ne kriči in ne toži več; in da je zidana ob tisti postaji mrtvašnica ljubezni.

Ko je iztegnila roke do mojih ram, sem jo objel in sem si jo posadil v naročje in sem jo poljubljal na rame, na gole roke, na vrat, na lica s tistimi vročimi ustnicami, ki se niso bile še ohladile od srda in od podlih besed. Takrat nisem ne čutil, ne videl, da so njene oči mirne, da njene ustnice ne vračajo mojih poljubov . . .

Solnce je že visoko in žarko sijalo, ko sem zaspal, in spal sem skoraj do noči; mrak je bil v izbi, ko sem se vzdramil. Ozrl sem se — vse je bilo lepo pospravljeno, prazniško; miza je bila nedeljsko pogrnjena, v vazi so bile sveže, dišeče vijolice. Nje ni bilo.

Oblekel sem se urno. V glavi mi je bilo težko in zelo sem bil truden. Šele polagoma sem se domislil vsega, kar se je godilo, in velik, mrzel strah me je izpreletel.

„Nekam zdaj treba . . . kam? Nekaj treba . . . kaj? Čemu nisem po noči, ko sem begal po cestah, ostal kar na cesti? Čemu sem se vrnil in napravil to gnusno komedijo, ki sem jo napravil že tisočkrat . . . Saj ni več mogoče, da bi lezel po vseh štirih še dalje po tej blatni poti . . . rajši . . .“

Tisti „rajši“ se je prikazal tudi prej že mnogokrat v mojih mislih in tudi zdaj se še prikaže, kadar glodajo spomini ob zadnji skorji tega izglojenega srca. Ampak . . . roka omahne in z njo pogum.

Bolj nego kdaj sem jasno spoznal, da sem slabič in da bi bilo vse moje trpljenje lahko, malenkostno in celo smešno, če bi ga bila usoda komu drugemu naložila na hrbet. Tako je: slaboča in ničemurnost sta napravili iz burke tragedijo . . . O, lahko se je pogledati v ogledalo in vzklikniti: človek sem! Zaradi tega ni človek nič manj človek in spoznanje mu je doneslo bridkost namesto koristi! . . .

Prišla je tiho, da sem jo v glasnih svojih mislih komaj slišal. Plaho, smehljajoče so pozdravile njene oči, videl sem, da hrepeni po prijaznem pozdravu in da bi dala zanj vso srečo. In ker sem jo videl tako, sem se nasmehnil.

„Pozdravljena!“

Stopila je k meni s hitrim korakom in se me je oklenila.

„Zahvaljen! . . . Že dolgo me nisi tako pozdravil!“

Takrat nisem vedel, zdaj vem, da ne v tistem objemu, ne v tisti hvaležnosti ni bilo ljubezni . . . otrok je bil, željan prijaznega pogleda in lepe besede; otrok pa je sam mislil, da je bila ljubezen.

Nasmehnil sem se, pozdravil sem jo in sem bil vesel njenega veselja. To je bilo vse in čisto dovolj. Ko se me je oklenila in je začela govoriti s svojim hitrim, otroškim, sunkoma sopečim glasom, mi je bilo najprej dolgčas, kmalu že zoprno.

„Ves čas, glej, ves čas sem se te bala. Rekla sem zvečer: Da bi ga še ne bilo! In takoj nato sem rekla: O, da bi že prišel! . . . Pa če sem prišla in si bil doma, sem čakala pred durmi. Udari me v obraz! — sem rekla in sem se vsa tresla. Ali takoj mi je bilo prijetno pri srcu: Pozdravi me sladko! — sem rekla in sem odprla duri. Pa me nisi ne udaril, ne pozdravil; še pogledal me nisi, ko sem bila željna tvojih oči . . . Koliko je zdaj? — o, mesec dni je že in dalj, da me nisi pogledal tako prijazno kakor nocoj! Saj sem tudi jaz bila jezna nate, nič nikar mi ne zameri, hudo sem bila jezna in hudo sem jokala, ker sem mislila v svoji nespameti, da me nič več nimaš rad. Ampak zdaj nikoli več tako ne bom mislila in nikoli več ne bom huda nate . . . Bodi spet svetlo v tej izbi in veselo; tudi vijolic sem prinesla, da bi nama dišale, ko je pomlad!“

Govorila je dolgo; vse tiste lepe, sladke, prijetne besede, ki so toliko tednov molčale v srcu, so hrepenele na dan. Jaz pa sem bil truden, vse drugje so bile moje misli, nisem je več slišal.

„Dovolj je, dovolj za nocoj!“

Utihnila je nenadoma, sredi stavka. Njene oči, v tistem hipu še vesele in bleščeče, so se razširile in plahost je pogledala iz njih. Roke so omahnile, njen život se je narahlo odmaknil od mene.

„S katero besedo sem te žalila? Nisem hotela . . .“

„Z nobeno besedo, s prav nobeno!“

Vstal sem ves nestrpen in vznemirjen; mislil sem si ogrniti suktno ter pobegniti na polje, da si oddahnem, ohladim prevroče misli. Ali vstala je tudi ona — in glej: na njenem obrazu tista plaha vdanost, tista tiha, trpeča svetost, ki mi je vselej, da sem jo le ugledal, pognala v čelo kri, zasuknila in zameglila mi vse misli. Zakaj stala je pred menoj, kakor križ pred grehom — očitanje nizkotnosti.

„Kaj stojiš zdaj? Kaj gledaš? Ali sem te udaril?“

Da je takrat odgovorila, da je vzkliknila: Udaril si me! S pestjo si ubil mene in mojo ljubezen! — glavo bi bil povесil, oproščenja bi jo bil prosil . . . Ni odgovorila, strmela je name in je molčala.

Vroča kri se mi je izlila v glavo; sam sem se opajal s svojo besnostjo, sam sem prekričaval svoje besede.

„Ti veš — o, ti vse sama dobro veš, kako je z menoj in kaj je v meni! Zato ta tvoja svetost, zato ta tvoj pobožni molk — in zato vse tvoje sladke besede, tvoja ljubeznivost in tvoje solze! Smeješ se v svojem srcu: tako je uklenjen, ko sam ne ve! Kriči, bije ob zid, tepta z nogami — ali zid je močan, molči, smehlja se in ne izpusti jetnika . . . Jaz pa ne maram več te ječe, ne maram je, ne maram! Rajši . . . Kaj ti nisem že rekel, že zdavnaj rekel, da pojdi? Kaj stojiš in se ne ganeš? Gani se, poveži culo, pojdi! Drugim prodajaj svoje sladko svetništvo! Na cesto pojdi, nastavi se ob oglu, mnogo jih boš dobila!“

Kričal sem, mislim, do noči.

Kričal sem in komaj sem videl z motnimi očmi, da je upognjena, s težkim korakom hodila po izbi, da je razgrnila veliko rdečo ruto, pospravljala vanjo pisane cunje, da si je oblekla črno jopo in si ogrnila belo šerpo okoli glave in vratu. Videl sem jo šele, ko je stala pred durmi.

„Samo zbogom mi še reci!“

Ne vem, če sem ji rekel zbogom; duri so se tiho zaprle za njo.

Komaj se je tako zgodilo, sem se vzdramil; ne srda več v srcu, ne ognja več v glavi, ne megle pred očmi. In v tistem hipu sem bil slabič, majhen in bojazljiv, kakor sem bil rojen.

Stopil sem k oknu; ali okno je gledalo na polje in polje je je bilo že vse v mraku; tam bi ne razložil sence med sencami.

„Saj ni šla! Povrne se, kadar bo kasna in neprijazna noč . . . in pozdravim jo, kakor se spodobi za moj greh . . .“

Tako sem prosil oproščenja v svojem srcu; ali misel se je smejala:

„Svoboden si zdaj; duri so odprte, stopi iz ječe! . . .“

Stal sem ob oknu, gledal na polje, ki je tiho tonilo v noč. In ko sem gledal, se mi je zazdelo, da vidim drobno senco v daljavi. In ko sem poslušal z bolno mislijo, sem slišal jok s samotnega polja, jok otroka, ki kliče po materi . . . Zaprl sem okno in sem ga zadela z zagrinjalom in s suknjo; legel sem na posteljo, zakopal sem obraz v blazino . . . pa sem videl samotno polje in sem poslušal jok otroka vso dolgo noč.

XII.

Teden dni sem čakal, prisluškal ob durih, trepetajoč, proseč, manjši in podlejši nego kdaj poprej.

„Zdaj si svoboden!“ se mi je smejala misel. „Zdaj pojdi, uživaj življenje, široka ti je zdaj do njega pot!“

Ko se je nagnil sedmi dan, sem vedel, da je dopolnjen in podpisan pravični račun . . . Pod večer sem pospravil svoje stvari, nato sem legel oblečen ter sem ležal do jutra. Takrat se je pričelo tisto življenje, ki ga bom na teh trudnih plečih nosil do konca dni. Življenje prazno, pusto, brez upanja, brez hrepenenja, brez misli. In življenje s tistimi nočmi, ki je vsaka zase devetkratna smrt. Ob zori šele se vrne praznota, z njo topi mir in razbolele misli ugasnejo v trudnem spanju. Ob mraku pa se vrača preteklost, sedi ob postelji do zore, pripoveduje strašne zgodbe. Braniš se, zatisneš oči, z bičem udariš po mislih, da bi krenile na drugo pot, na svetlejšo . . . preteklost govori z enakomernim, trdim, hladnim glasom, poslušaj jo z napetim srcem in ne preslišiš ne ene besede . . .

Dopolnjen in podpisan je bil račun: pravica za pravico, dvoje solz za eno, troje za dve; drugemu srcu izžemaj kri, pa bo tekla iz tvojega v potoku!

Kje so zdaj tisti, ki sem jih žalil? Kje sem jaz? Do zadnjega se je dopolnila pravica . . .

Zjutraj sem se napotil v najtišjo samoto, ki je zdaj moj delež. Čakal sem dolgo vlaka; ker je bila nedelja, se je trlo na peronu in v krčmi vse polno ljudstva, zato sem pobegnil v drevored. Ali tudi tam je bilo mnogo veselih ljudi; nekdo, ki ga nisem spoznal, se mi je celo nasmehnil in me je pozdravil; izza kostanjev se je glasila poskočna godba, na belo pot je sijalo solnce.

Tudi pod kostanji mi je bilo neprijetno; veseli obrazi, vesela pesem, vesela luč — kaj bi meni? Ko sem se zlovoljen okrenil, da bi se vrnil, sem ugledal v solncu, sto korakov daleč, mlad par, ki je šel počasi naravnost meni nasproti. Vodila sta se pod pazduho, obadva sta bila vesela, čul sem njun zvonki smeh. Nalašč, meni v znamenje in spomin so se igrali solnčni žarki na njunih obrazih. Njena bela šerpa se je prešerno bleščala v solncu, njena lica so dihala mladost in pomlad — kakor takrat v žitnem polju nad vasjo . . .

Potisnil sem klobuk globoko na čelo in sem pobegnil. Zakaj ljubil sem jo, kakor nekdanj in na vekomaj . . . Kadar se v dolgih

nočeh pogovarja preteklost z menoj, pripoveduje o njej največ in najlepše zgodbe.

Nisem še dolgo sameval v tišini teh sivih, neblagoslovljenih ulic, ko so mi sporočili, da je Olga umrla. Ne vem, kdo mi je pisal, in ne vem, kdo mu je naročil. Pisal pa mi je, da je umrla teden dni po poroki in da je bil na mrtvaškem odru trd in grenak njen obraz. Mož je bil ves siv in star; od žalosti, so rekli. Kupil je drag venec s svilenimi trakovi ter dal napraviti veličasten pogreb; na fari je pozvanjalo z vsemi tremi. K pogrebu pa ga ni bilo; ko so bili pogrebci na pokopališču, je izginil Bog vedi kam; nihče ga ni več videl . . .

Njo pa vidim, kadar planem po noči pokoncu, pogledam proti zvezdam; tam je ona, pozdravlja me in vprašuje: „Ali veš zdaj, dragi moj, kaj je boleost? . . .“

Tako se je dopolnilo: pravica za pravico, solza za solzo . . .

* * *

Malinovec je dovršil zgodbo, natočil je ostanek čaja in je molčal.

Poslovila sva se v temi in si nisva segla v roko. Bilo mi je težko pri srcu, kakor da sem slišal bolesten klic iz svoje mladosti . . .

Pomlad.

Iz žalosti se je porodil smeh:
oči so lepoto novo zrle . . .
Spet so vzcvetele rože po vrteh
in v dušah so temne misli umrle . . .

Kdo zdaj še misli na turobni čas,
ko pisana plan je pesem zapela,
ko prej beseda plaha se naglas
je deklicam našim zdaj razodela!?

Še jaz postal bom žalosti nezvest
in tvoj bom na veke, svetla deklina,
čeprav je greh, kot pravi moja vest,
ljubiti s' teboj se — majolčica vina!

Jos. Premk.